

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Litteraturkanon som verktyg för att skapa sammanhållning – en problematisering av ett politiskt förslag

Olov Andersson

”Svenska/Filosofi/LAU350”

Handledare: Pia Nykänen

Rapportnummer: HT061020-03

Abstrakt

- Examinationsnivå: C
- Titel: Litteraturkanon som verktyg för att skapa sammanhållning – en problematisering av ett politiskt förslag
- Författare: Olov Andersson
- Termin och år: HT, 2006
- Institution: Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
- Handledare: Pia Nykänen
- Rapportnummer: HT061020-03
- Sök- och nyckelord: Folkpartiet, Kanon, Kulturarv, Litteraturkanon, Lärarroll.

Denna uppsats problematiserar Folkpartiets förslag om införandet av en ”En svensk litteraturkanon”, obligatorisk läsning av särskilda verk, i kursplanerna i svenska på landets gymnasieskolor. Problematikeringen utgår från frågor om vad förslaget går ut på, vilka argument som tas i bruk av Folkpartiet, samt vilka problem som följer med argumentationen. Problematikeringen har oftast formen av en argumentationsanalys, i vilken tes, argument och premisser i Folkpartiets förslag presenteras och granskas. En undersökning av litteraturkanon presenteras också, i vilken olika syn på vad kanon samt kanonbildning är kommer till uttryck. Vidare rymmer uppsatsen en diskussion av relationen mellan förslaget och synen på lärande. Det material författaren använt är debattartiklar, litteraturteoretiska verk och artiklar, samt litteratur om pedagogik och didaktik. Resultatet av arbetet är en sammanställning av Folkpartiets argument, vilka premisser som följer med argumenten, samt en granskning av argumentens hållbarhet och relevans. En didaktisk aspekt finns också med, i form av en koppling mellan förslaget och lärarrollen, samt en analys av vilken lärandeteori som kommer till uttryck i Folkpartiets förslag. Resultatet är således en sammanfattning av vad man måste acceptera, i termer av argument och premisser, för att det ska vara rimligt att ställa sig bakom förslaget.

Förord

Då jag slogs av idén om att i en uppsats behandla Folkpartiets förslag om att införa en litteraturkanon - en lista över obligatorisk läsning i skolan - var ämnet omdiskuterat i media. Läsningen av de debattartiklar som Folkpartiet och deras kritiker producerat i ämnet stärkte min övertygelse om att det var ett lämpligt ämne för granskning i den typ av uppsats som detta är.

Arbetet har först och främst bestått i noggrann läsning av Folkpartiets förslag, litteratursökning i det aktuella ämnet (till vilket jag räknat både litterär kanon, samt införandet av obligatorisk läsning av särskilda verk i skolan), läsning och givetvis skrivande. Debattartiklar, litteraturteoretiska verk, böcker om argumentationsanalys och artikelsamlingar i ämnet kanon har utgjort den mesta läsningen. Materialinsamling, läsning och skrivande har inte varit åtskilda som av vattentäta skott, utan har avlöst varandra under arbetets gång.

Frågeställningen såg något annorlunda ut i början av skrivprocessen. Bland annat var jag mycket upptagen av frågan om huruvida det är möjligt att *skapa* en kanon, inte bara med de metoder som Folkpartiet föreslår, utan överhuvudtaget. Efter en hel del läsning och efter att ha vunnit en mer djupgående förståelse av det jag läst, kom frågan att framstå som mer problematisk. Kanonbildning, och olika syn på och sätt att förklara detta fenomen, blev centralt. Uppsatsen ägnar detta en viss uppmärksamhet, även om fokus ligger på en argumentationsanalys av Folkpartiets förslag.

Somliga skribenter menar att Folkpartiet inte argumenterar för sitt förslag, ett något problematiskt påstående som beror av hur man definierar ett argument. Det är visserligen sant att Folkpartiet inte i något avseende lyfter fram tidigare forskning eller hänvisar till några kända exempel på hur genomförandet av ett liknande förslag på annan ort effektuerat precis det man vill uppnå. Men tesen är tydlig (om än den normativt inte är explicit formulerad) och man använder en rad påståenden för att understödja denna. Jag har valt att se detta som en argumentation, vilken i denna uppsats undergår en analys.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
2. Syfte	6
3. Metod	7
4. Folkpartiets förslag: "En svensk litteraturkanon"	8
4.1 Kanon som räddning	9
4.1.1 Språkkunskaper	10
4.1.2 Kulturarv, social sammanhållning och gemensamma referensramar	10
4.1.3 Försämrad läsförmåga, behov av särskilt stöd, minskat läsintresse	11
5. Undersökning av termen litteraturkanon	13
5.1 Olika förståelser av litteraturkanon	13
5.1.1 Hierarki, poetisk odödlighet eller kamp mellan litterära verk	14
5.1.2 Kulturellt kapital och kanon	14
5.1.3 Allmänt erkända verk och författare	16
5.2 Kanon, enligt Folkpartiet	16
5.2.1 Kanon som något föränderligt och försvarbart	17
5.2.2 Vad bör läsas och varför?	18
5.3 Vad gör att ett verk ingår i kanon?	18
5.3.1 Perspektiv på kanonisering	18
5.3.2 Bloom om egenskaper hos kanoniska verk	19
6. En svensk litteraturkanon – en granskning av Folkpartiets argument	21
6.1 Språkkunskaper	21
6.2 Kulturarv, social sammanhållning och gemensamma referensramar	22
6.2.1 Kritik från Stefan Jonsson	24
6.2.2 Kritik från Renny Christopher	25
6.2.3 Stein Haugom Olsen och Willie van Peers invändningar mot Christophers kritik	27
6.2.4 Kort om feministisk kritik	28
6.3 Försämrad läsförmåga, behov av särskilt stöd, minskat läsintresse	29
7. Förslaget utbildningsvetenskapliga och didaktiska relevans	30
7.1 Motstridigheter i lärares uppdrag	30
7.2 Lärande som ett sociokulturellt fenomen	31
8. Diskussion	33
8.1 Sammanfattning av föregående	33
8.2 Slutsatser med utgångspunkt i föregående resonemang	33
8.2.1 Språkkunskaper	33
8.2.2 Kulturarv, social sammanhållning och gemensamma referensramar	34
8.2.3 Försämrad läsförmåga, behov av särskilt stöd, minskat läsintresse	36
8.3 Avslutning	36
Referenser	37
Bilagor	

1. Inledning

Elisabeth Gerle beskriver i sin rapport ”Mångkulturalismer och skola?” hur man genom Sveriges historia har använt sig av olika metoder för att främja enhetlighet:

Från Gustaf Wasas tid tog kungamakten hjälp av reformationen. Luthers lilla katekes fick bidra till att ideologiskt hålla det avlånga riket samman från nord till syd. Så småningom ersattes katekesen med grammatiken. Nu blev det svenska språket som skulle stå för det gemensamma. Tornedalsfinska, samiska och andra minoritetsspråk trängdes undan och fick inte förekomma i skolan. Olika mönster för enhetlighet har alltså avlöst varandra. Den ”svenska modellens” enhetskultur under 1900-talet hämtade näring ur upplysningstänkandet (Gerle, 2000:10).

Mycket av den kritik som riktats mot Folkpartiets förslag om införandet av vad man kallar ”En svensk litteraturkanon” i kursplanerna i svenska på landets gymnasieskolor, har uppfattat förslaget som just ett försök att främja eller skapa enhetlighet. Huvudmålen, eller de mål som man på sikt vill uppnå, är bland annat att skapa social sammanhållning, och att underlätta för människor att få tillgång till kulturarvet. För att detta ska kunna åstadkommas krävs bland annat goda språkkunskaper samt kännedom om särskilda författarskap. Införandet av en kanon, eller obligatorisk läsning av särskilda författare och verk i skolan, blir ett verktyg för att uppnå målen.

Som citatet ovan visar, har skolan använts för att främja eller skapa enhetlighet tidigare. Denna jämförelse kan verka stötande. Meningen är givetvis inte att likställa Folkpartiets förslag med det förtryck av olika minoriteter som utövats i Sverige. Vad jämförelsen syftar till, är dels att förankra tanken om språklig och kulturell enhetlighet historiskt, och dels att rikta fokus mot skolans roll i sammanhanget.

Folkpartiets förslag riktar sig mot skolan. Frågan är i vilken grad förverkligandet av förslaget skulle påverka själva undervisningen. Vissa skribenter poängterar att det redan *finns* en kanon, och att denna behandlas i skolan. Detta skulle kunna tolkas som att inte så mycket skulle förändras, beträffande lärares praktiska yrkesutövande. Förenligt med den tolkningen är dock att yrkesrollen förändras i och med att en del av lärarens autonomi inskränks. Om än inte mycket i själva yrkesutövandet förändras, förändras samhällets inflytande på undervisningen. En förskjutning sker, beträffande vem som avgör vad som ska ske i klassrummen på gymnasieskolor i Sverige. Idag avgör lärare vad av litteraturhistorien och litteraturteorier som ska behandlas, samt hur. Jag har inte tagit del av några empiriska undersökningar om olikheter och likheter rörande dessa innehållsmässiga saker skolor och lärare emellan. Därför är det svårt att här säga något om variationen i skolor i Sverige, beträffande svenskundervisningen.

Det är viktigt att poängtera att Folkpartiet inte uttrycker att man vill minska variationen, skolor emellan. Åtminstone är inte detta ett explicit mål. Vad förslaget uttrycker, är att man vill säkra *en viss del* av undervisningen, så att önskad variation, *rörande just detta*, omöjliggörs. Detta är förenligt med att man tar upp olika saker, och på olika sätt, på alla områden, utom ett – nämligen kulturarvet, och närmare bestämt, den del av kulturarvet som omfattas av litteratur. En normativ aspekt av den problematik som behandlas i

denna uppsats, är således hur mycket ansvar som skall lämnas till svensklärare beträffande undervisningens innehåll och utformning. Min undersökning rymmer inte mycket av denna problematik, men förhoppningsvis kan argumentationsanalysen väcka tankar kring förslagets innebörd för lärarrollen.

Somliga litteraturprofessorer menar att det är ett *problem* att kanoniserad litteratur har så stort utrymme i skolan, i och med att det gör att vissa elever premieras utifrån sina förkunskaper. Förkunskaperna kan exempelvis grundas i klasstillhörighet. Detta har med synen på lärande att göra. Utöver argumentationsanalysen gör jag en undersökning av vilken syn på lärande som kommer till uttryck i Folkpartiets förslag.

I Lpf94, (den del av förslaget som granskas rör bara gymnasiet, vilket gör att Lpf94 är det styrdokument som förslaget är berört av) beskrivs kulturarvet som kopplat till identitet. Medvetenheten därom beskrivs som stärkande för empatin: ”En trygg identitet och medvetenhet om det egna kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder” (Lpf94:7). Mer ingående än så beskrivs inte kulturarvets plats i undervisningen. Just denna aspekt av kulturarvet är heller inget som Folkpartiet i sitt förslag tar fasta på. I stället koncentrerar man sig på den förmåga att skapa social sammanhållning och gemensamma kulturella referensramar som man förutsätter finns som en potentialitet hos kulturarvet.

2. Syfte

Syftet med uppsatsen är att göra en närmare undersökning av Folkpartiets förslag om införandet av en svensk litteraturkanon i kursplanerna i ämnet svenska på gymnasiet. Det torde vara omöjligt att lägga fram ett politiskt förslag som inte går att problematisera. Så har också skett i form av debattartiklar och liknande. Skarp kritik har riktats mot Folkpartiet, men man har också fått bifall från många håll.

Med anledning av att förslaget riktar sig direkt till skolan och dess verksamhet finner jag det motiverat att i en uppsats av detta slag granska det. I undersökningen kommer jag i första hand ta reda på vad förslaget innebär, d.v.s. vilka premisserna är och vad man vill åstadkomma. Men jag avser också att utvärdera det. Är det, i egenskap av ett förslag som rör svenskämnet innehåll, ett bra eller dåligt förslag?

Det är också nödvändigt att göra en närmare undersökning av vad termen ”kanon” betyder. Det sätt som Folkpartiet använder den på (en lista över böcker som är obligatorisk läsning i skolan) är inte en allena rådande uppfattning av termens innebörd.

Problemformuleringen ser ut som följer:

- Vad går Folkpartiets förslag om införandet av ”En svensk litteraturkanon” i kursplanerna i svenska, ut på?
- Vilka är argumenten och premisserna för förslaget?
- Vilka problem följer med argumenten och premisserna?

3. Metod

Det är ingen lätt uppgift att uttyda exakt vad ett politiskt förslag, i stil med föreliggande, egentligen innebär. Ett förslag på ett politiskt partis hemsida skrivs med helt andra utgångspunkter, och för helt andra läsare, än exempelvis en vetenskaplig text, där exaktheten är av yttersta vikt. Det är dock befogat att undersöka om ett politiskt förslag är välgrundat eller inte.

Min undersökning består i en argumentationsanalys av den modell som Gunnar Björnsson, Ulrik Kihlbom, Folke Tersman och Anders Ullholm beskrivit i boken *Argumentationsanalys* (Björnsson, Kihlbom, Tersman & Ullholm, 1994). Författarna delar upp analysen i två olika moment, en beskrivande och en värderande. I den beskrivande delen undersöker man vilka argument som används, samt vilka premisserna är. Argumenten och premisserna tillsammans kallar författarna premissmängd. Den värderande biten handlar om att granska hållbarheten och relevansen hos premissmängdens olika delar (Björnsson, Kihlbom, Tersman & Ullholm, 1994:7f).

Jag kommer inte att till punkt och pricka följa författarna till *Argumentationsanalys'* modell. Då detta inte är en uppsats i filosofi har jag tagit mig den friheten. Poängen är att visa vad förslaget går ut på, samt att göra en didaktisk koppling. Jag upplever inte att det låter sig göras på ett optimalt sätt genom en strikt argumentationsanalys. Jag underlåter exempelvis att använda olika beteckningar för pro- respektive contraargument. I stället nöjer jag mig med att i den beskrivande delen klargöra Folkpartiets tes, deras argument och premisserna för argumenten. I den värderande delen granskas hållbarheten och relevansen hos premissmängden för de olika argumenten.

Att jag frångår modellen har också att göra med att kritik mot och stöd för Folkpartiets förslag tar sikte på väldigt varierande aspekter av förslaget. Detta beror på att debatten förts under en lång tid. Folkpartiets antagonister har uttalat sig, varpå Folkpartiet har bemött kritiken, o.s.v. För att min granskning ska bli så intressant som möjligt vill jag kunna väga in alla olika synpunkter.

Beträffande problematiken kring termen kanon och dess betydelse, undersöker jag hur den används i olika sammanhang och av olika författare. Jag använder mig av ett antal litteraturvetares artiklar och böcker som på ett eller annat sätt behandlar begreppet kanon.

Frågan om vad kanon är har nära koppling till vad som gör att böcker kanoniseras. Därför tar jag med även denna parameter. I själva verket är nog denna fråga betydligt intressantare, eller i varje fall mer omdiskuterad, inom litteraturvetenskapen än frågan om vad kanon är (även om det finns motstridiga teorier och hållningar, och konsensus ingalunda råder, kring frågan om vad kanon är).

Det empiriska material jag använder är Folkpartiets förslag, debattartiklar i vilka Folkpartiet och antagonister uttalat sig, samt styrdokument (Lpf94).

4. Folkpartiets förslag: ”En svensk litteraturkanon”

I detta kapitel redogör jag för Folkpartiets förslag. Presentationen är min egen, men för att göra Folkpartiet rättvisa bilägger jag givetvis förslaget, för att läsaren på egen hand ska kunna följa tankegångarna.

Jag har via e-post försökt nå Folkpartiet för kompletterande uppgifter, men utan framgång. Då kontakten med dem uteblivit använder jag ett antal debattartiklar i vilka representanter för Folkpartiet uttalat sig i den aktuella frågan. Jag bilägger även dessa, för att inget ska hållas i skymundan. Förslaget ska framstå som så klart och tydligt som möjligt.

På sin hemsida www.folkpartiet.se skriver partiet att de vill införa en litteraturkanon i kursplanerna i svenskämnet på gymnasiet. Rubriken för förslaget lyder ”En svensk litteraturkanon”. Vad detta betyder är inte helt klart, då förslaget handlar både om att införa ett nytt ämne, nämligen ”Svensk litteratur” samt en litteraturkanon där både ”betydande svenskspråkiga författare” och ”världslitteraturens stora verk” ska ingå. I andra sammanhang har Folkpartiets Cecilia Wikström talat om kanon som en ”gemensam litterär bas” (Wikström, 2006). Det har då handlat främst om verk av svenskspråkiga författare. Man nämner några explicita förslag, närmare bestämt ”Bellmans epistlar, Lagerlöfs Nils Holgersson, Mobergs emigrantepos, Tomas Tranströmers dikter eller delar ur Kerstin Ekmans skönlitterära produktion” som exempel på vad som skulle kunna ingå.

Partiet sammanfattar själv i korthet vad man vill göra på följande sätt:

- Svenskan ska ges mer tid i skolan. Inför en läsa-skriva-räkna-garanti, ingen ska lämna lågstadiet utan att kunna läsa och skriva
- Återinför svensk litteratur som eget ämne på gymnasiet, med eget betyg.
- Inför en litterär kanon. Ingen ska behöva lämna skolan utan att ha kommit i kontakt med betydande svenskspråkiga författare och världslitteraturens stora verk (http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ImportantArea_20462.aspx).

Det ska här stå klart att jag i uppsatsen inte lägger något fokus på den första delen av förslaget. Som framgår av bilagan lägger man i förslaget i övrigt inte någon vikt vid just läsa-skriva-räkna-garantin, utan det nämns först på slutet. Att jag koncentrerar mig på förslagets övriga innehåll har helt enkelt att göra med arbetets omfattning. Ett eventuellt införande av en läsa-skriva-räkna-garanti kunde givetvis också vara en intressant fråga att problematisera, men för att avgränsa ämnet väljer jag att bortse från det.

För att kunna göra en fullvärdig analys måste Folkpartiets tes vara klart formulerad. Då det inte finns någon sådan formulering i partiets eget förslag formulerar jag den på följande sätt:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska¹.

¹ Tesen, som jag formulerat den här, är något som Folkpartiet i sitt förslag uttrycker. Det är viktigt att det finns en exakt formulering av tesen, en formulering som uppfyller kraven på hur en tes ska se ut, för att en argumentationsanalys ska vara möjlig. ”Inför en litterär kanon” är exempelvis inte en tes. Emellertid finns en *deskriptiv* tes klart formulerad i förslaget: ”Folkpartiet vill att en litteraturkanon införs i kursplanerna i svenska.” Då jag i denna uppsats intresserat mig för det förslagets *normativa* sida är detta

Enligt min tolkning är social sammanhållning det främsta målet man vill uppnå i och med införandet av kanon. Preciseringar av detta skulle kunna vara det att "underlätta för människor att inkluderas i "den kulturella gemenskapen"" samt "motverka kulturella och sociala klassklyftor".

Ovan nämnda formuleringar är inte synonyma. De är emellertid kopplade till varandra, och de är värdeladdade. Förverkligar man exempelvis det ena leder detta till ett förverkligande av det andra, tycks vara Folkpartiets hållning. Genom att införa en litteraturkanon tror man sig kunna uppnå dessa saker.

Det ska sägas att Folkpartiet ger uttryck för fler saker som man vill åstadkomma med en litteraturkanon. Exempelvis att vända negativa trender beträffande ungdomars läsintresse och prestationer i skolan. Detta, samt de mål jag ovan beskrivit får fungera som en sorts sammanfattning av de mål man i förlängningen eftersträvar.

4.1 Kanon som räddning

I det följande redogör jag för vad man anger som skäl till att man vill införa en kanon. Det är här argumenten kommer fram. Jag beskriver först kort vad jag uppfattar som tre huvudargument eller huvudorsaker till att man vill införa en kanon i gymnasieskolan. Därefter får argumenten varsin rubrik, under vilka jag ger dem mer utrymme.

För det första skriver man om vikten av språkkunskaper, alltså att behärska det svenska språket i tal och skrift. Språkkunskaperna, menar man, skulle främjas av obligatorisk läsning av särskilda författare.

För det andra tar man upp kulturarvet, och i samband med det vikten av vad man kallar gemensamma sociala referensramar. Att inte känna till vissa särskilda författare gör att man exkluderas ur vissa gemenskaper. Införandet av en kanon skulle förebygga att denna exkludering äger rum.

För det tredje lyfter man fram en rad negativa trender, så som att läsförmågan hos elever försämras, att behovet av särskilt stöd ökar, samt att läsintresset minskar hos ungdomar. Med satsningen på svenskämnet (alltså bland annat införandet av en kanon) vill man vända denna utveckling.

Ovanstående är vad jag uppfattar som de tre främsta orsakerna till att man vill införa en kanon i skolan. Till saken hör att representanter för partiet i andra sammanhang lyft fram helt andra argument. Detta är helt naturligt som en följd av ett politiskt förslag som väcker debatt. I de närmsta avsnitten kommer jag dock att koncentrera mig på de argument som hör hemma i själva förslagets utformning. Andra argument kommer att få utrymme senare.

till föga hjälp. Av denna anledning räcker det inte att använda ett citat ur förslaget, utan jag tvingas göra en egen formulering.

4.1.1 Språkkunskaper

I förslaget betonas svenskämnets vikt, närmare bestämt beskriver man det som skolans viktigaste:

Svenska är skolans viktigaste ämne. Goda svenskkunskaper är avgörande för elevernas möjlighet att klara allt annat skolarbete. Man måste behärska svenska språket i tal och skrift för att inte hamna utanför vår sociala gemenskap
(http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ImportantArea_20462.aspx).

Signifikansen av goda språkkunskaper belyses genom två påståenden – för det första att de är en förutsättning för att elever ska klara övriga skolämnen, för det andra är de en förutsättning för att man inte ska hamna utanför vad man kallar ”vår sociala gemenskap”. Vari denna gemenskap består, samt vilka som ingår i den, är oklart. Jag återkommer till just denna problematik längre fram i uppsatsen. Målen tycks här vara att eleverna ska klara alla skolämnen, samt att tillhandahålla möjligheter att kunna ingå i denna ”vår sociala gemenskap”. Argumentet och dess premisser skulle kunna återges på följande sätt:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Goda språkkunskaper är viktiga för den sociala gemenskapen.

Premiss: Införandet av en kanon skulle ge goda språkkunskaper.

Här, liksom vid de andra argumenten, finns givetvis en mängd möjliga motargument. Dem tar jag upp i kapitel 6, då det kapitlet är avsett för granskning.

4.1.2 Kulturarv, social sammanhållning och gemensamma referensramar

Vidare talar man om ett gemensamt kulturarv, social sammanhållning samt gemensamma referensramar:

Ett gemensamt kulturarv är viktigt för social sammanhållning. Kulturarvet skapar gemensamma referensramar. Om inte alla elever får lära känna våra viktigaste författare, kommer de som vuxna att stå utanför den kulturella gemenskapen
(http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ImportantArea_20462.aspx).

Ett gemensamt kulturarv skapar gemensamma referensramar, och är därför viktigt för den sociala sammanhållningen. Vidare talar man om en *kulturell* gemenskap, och det är i detta sammanhang kanon kommer in i bilden. Om man som elev inte bekantar sig med vad man kallar ”våra viktigaste författare”, så kommer man längre fram i livet att vara exkluderad från ”den kulturella gemenskapen”.

Man anlägger också ett klassperspektiv:

Att inte ha del av det gemensamma kulturarvet som resten av samhället delar, skapar onödiga sociala klyftor. Vi är på väg att återinföra de kulturella och sociala klassklyftor som vi arbetade hela första halvan av 1900-talet för att avskaffa

(http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ImportantArea_20462.aspx).

Att främja gemensamma kulturella referensramar är alltså ett sätt att motverka klassklyftor.

Jag tolkar partiets text som att de menar att det *finns* ett gemensamt kulturarv, som vissa inte har tillgång till. Om så inte vore fallet skulle man inte skriva att det finns något som ”resten av samhället delar”. Kanon måste alltså vara ett verktyg, inte för att *skapa* ett gemensamt kulturarv, utan för att underlätta för elever att inkluderas i ett redan befintligt sådant. Premissmängden skulle kunna formuleras som följer:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Det är viktigt att ha del i det gemensamma kulturarvet.

Argument för ovanstående argument: Ett gemensamt kulturarv är viktigt för den sociala sammanhållningen.

Premiss: Införandet av en kanon skulle ge människor del i kulturarvet, och därigenom främja den sociala sammanhållningen.

Det går också att formulera ett annat argument som också det hänvisar till kulturarv och social sammanhållning:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Att inte ha del i det gemensamma kulturarvet skapar onödiga sociala klyftor.

Premiss: Införandet av en kanon skulle ge människor del i kulturarvet, och därigenom motverka sociala klyftor.

Hädanefter betraktar jag ovanstående som olika delar av samma argument, emedan utgångspunkten i bägge fallen är kulturarvet.

4.1.3 Försämrade läsförmåga, behov av särskilt stöd, minskat läsintresse

Folkpartiet lyfter fram en rad negativa trender i svenska skolor, samt hos ungdomar i Sverige i allmänhet. Läsförmågan har försämrats hos eleverna. Antalet elever som anses behöva särskilt stöd i årskurs nio har tredubblats på

en dryg tioårsperiod. 20 % av eleverna går ut grundskolan utan att ha tillförsäkrat sig ordentliga läs- och skrivkunskaper. Vidare läser ungdomar böcker i mindre utsträckning än tidigare. Alla dessa saker får man anta tillskrivs negativt värde. Man vill åstadkomma en vändning i den negativa utvecklingen. Här gör jag en närmare undersökning av hur man tänker sig att kanon ska tjäna som verktyg för en sådan vändning.

I förslaget gör man bruk av en historisk aspekt. Fram till sextioalet hade man i svenska skolor nämligen en "litteraturkanon", eller en lista över böcker vilka utgjorde obligatorisk läsning. Detta är alltså vad Folkpartiet vill återinföra. Här lämnas utrymme för olika tolkningar beträffande vad man vill åstadkomma. Å ena sidan kan man tänka sig att avskaffandet av den obligatoriska läsningen utgör den enda orsaken till den negativa utvecklingen. En annan tolkning skulle kunna vara att man ser avskaffandet som en *bidragande* orsak till den negativa utvecklingen beträffande ungdomars läsvanor och läs- och skrivförmåga. Man skriver exempelvis om en "nedrustning av svenskämnet". Det är oklart om man med termen "nedrustning" avser *mer* än bara avskaffandet av litteraturkanon. Då man inte lyfter fram några andra tidigare förändringar i kursplaner eller liknande, finns det anledning att anta att så inte är fallet. Visserligen menar man att det måste till fler åtgärder än införandet av en litteraturkanon, nämligen en "läs- och skrivgaranti", d.v.s. att alla elever ska kunna läsa och skriva då de lämnar lågstadiet, samt "svensk litteratur" som ett eget ämne. Ändå framstår avskaffandet av litteraturkanon som en så svår förlust för svenskan som skolämne, att det satte igång en process genom vilken elever i skolor i Sverige tillgodogör sig läs- och skrivkunskaper i lägre och lägre grad. Samma process har lett till att den litterära bildningen och allmänbildningen har "förlorat sin innebörd". Vad dessa begrepp tidigare haft för innebörd underlåter man att beskriva.

Det tredje argumentet skulle kunna formuleras som följer:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Sedan man avskaffade litteraturkanon, den obligatoriska läsningen i skolan, har en rad negativa trender beträffande ungdomars läs och skrivförmåga, samt ungdomars läsintresse, blivit märkbara.

Premiss: Införandet av en kanon skulle vända dessa negativa trender.

5. Undersökning av termen litteraturkanon

Folkpartiet säger själva inget i sitt förslag om vilken definition av begreppet litteraturkanon man utgår ifrån. Det närmaste man kommer en förklaring är en hänvisning till den litteraturkanon som fanns i skolorna fram till sextiotalet: ”en samling verk ur den svenska litteraturen och världslitteraturen som var obligatorisk läsning” (http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ImportantArea_20462.aspx). Då obligatorisk läsning i skolan knappast är det enda sättet att använda termen kanon på, och då Folkpartiet inte ger någon tydligare förklaring, förefaller det befogat att fråga sig vad termen kanon egentligen betyder.

Är kanon den goda litteraturen, i objektiv mening? Är det den litteratur som av tradition läses och/eller hålls för den goda litteraturen, utan att vara det i objektiv mening? Är det den litteratur som under långa perioder flitigt lästs, och som alltjämnt hålls för den goda litteraturen utan att längre läsas i samma utsträckning som tidigare? Det är tydligt att jag i ovanstående formuleringar kopplat samman kanon och estetiskt värde. Det är ingen slump.

Kanon är ett vitt begrepp som kan betyda många olika saker. Litteraturvetaren Stein Haugom Olsen har i ”The concept of a literary canon” (Haugom Olsen, 1996) beskrivit uppdelningen mellan canon of scripture och canon of literature:

Among the meanings of *canon* listed by the *Shorter Oxford English Dictionary* (SOED) is this: “The list of books of the Bible accepted by the Christian Church as genuine and inspired”. This is the *canon of scripture*. The canon of scripture has been fixed by the authoritative organs of the Church. No matter how violent the disagreement before such decisions are taken, the official decision settles the matter. It is a principle recognized by the Roman Catholic Church, the Orthodox Church and the Church of England that only the Church has a right to declare a book canonical.

[...]

There exists today also an expression ‘literary canon’ or ‘canon of literature’. This expression has two distinct uses, a historical use and a universalist use (Haugom Olsen, 1996:71f).

Här skiljer Haugom Olsen mellan två olika betydelser av kanon, för att sedan göra en uppdelning av den mer specifika *litterära* kanon. Bland annat beskriver han ett historiskt sätt att använda termen (historical use).

En förståelse kan vara att kanon är uttryck för social och politisk makt. Den historiska aspekten av kanon betraktar begreppet som en skapelse av människor som besittit sådan makt. Denna förståelse av begreppet kan också handla om förmedlandet av en tradition.

5.1 Olika förståelser av litteraturkanon

Jag presenterar i det följande några olika sätt att definiera kanon. Presentationen är givetvis inte fullkomligt uttömmande. Min ambition är dock att ge en nyanserad bild av hur man kan se på kanon. Om än den inte är

komplett, är min presentation förhoppningsvis tillräcklig som grund för mina resonemang.

5.1.1 Hierarki, poetisk odödlighet eller kamp mellan litterära verk

Ibland beskriver man litteraturen som en hierarki, i vilken böcker inordnas. Vilken plats i hierarkin ett verk har kan förändras med tiden. Med detta synsätt fungerar kanon som en måttstock, med vars hjälp man ser vad som är föredömlig litteratur. Om detta skriver Anders Olsson i ett kapitel med titeln "Intertextualitet, komparation och reception" vilket ingår i Staffan Bergstens bok *Litteraturvetenskap – en inledning* (Olsson, 2002:51). En avgörande frågeställning riktad mot en sådan hållning torde vara vad som avgör olika verks placering i hierarkin.

Man kan också utgå från en idé om poetisk odödlighet. Här tycks det väsentliga vara egenskaper hos verket vilka gör att de inte kan "dö". Några möjliga tolkningar av vad denna böckernas odödlighet innebär är att de inte kan bli inaktuella, att de aldrig upphör tilltala läsare eller litteraturintresserade, eller att deras estetiska värde inte kan försvinna.

Den amerikanske litteraturvetaren Harold Bloom har beskrivit litteraturen som en kamp. Litterära texter står mot varandra i denna kamp, och den text som kan hävda sig mot annan text kommer att klara sig bäst i kampen (Olsson, 2002:52). Dessa verk är de som ingår i kanon.

Bloom beskriver i sitt verk *Den västerländska kanon* närmare vilka egenskaper som kanoniserade verk har gemensamt, något jag tar upp längre fram. Det ska emellertid redan här stå klart att Bloom inte betraktar den kanoniserade litteraturen som värdeneutral. Om en text besitter styrkan att överleva medan andra texter faller i glömska rymmer den estetiska värden som de andra texterna saknar. Bloom beskriver kanon som de böcker som har auktoritativ ställning i vår kultur (Bloom, 2000:11f).

5.1.2 Kulturellt kapital och kanon

Den franske filosofen och sociologen Pierre Bourdieu är känd för sin teori om symboliskt kapital, d.v.s. "resurser av alla de slag som kan användas av en grupp för att skaffa sig försprång i en relation till en annan grupp" (Andersen & Kaspersen, 2003:406-407). Rummet av sociala positioner är ett annat begrepp som Bourdieu använder. Vilken position en människa har inom det sociala rummet avgörs dels av ens ekonomiska kapital, men även av något som Bourdieu kallar kulturellt kapital. Kulturellt kapital utgörs av utbildning samt kulturella färdigheter, "färdigheter som innebär att man behärskar den legitima kulturens koder", som Andersen & Kaspersen beskriver det (Andersen & Kaspersen, 2003:409).

Andersen & Kaspersen återger också hur Bourdieu tänker sig att olika människor har olika tillgång till kulturella referenssystem:

De som besitter kulturellt kapital har hemma och i skolan lärt sig tolka kulturens referenssystem, skaffat sig tillräckliga kunskaper om historia, språk, politik och liknande för att kunna träda in i samhällets maktsfär, och de har

tillgång till det kulturella kapitalet i dess objektiverade form (böcker, teorier, tekniker) (Andersen & Kaspersen, 2003:409).

Det blir här tydligt att en stor mängd kulturellt kapital ger människor försprång gentemot människor med liten mängd kulturellt kapital, åtminstone på de områden där stort kulturellt kapital är en tillgång. I detta skede kommer ytterligare ett av Bourdieus begrepp in i bilden, nämligen fält. Ett fält är ett nätverk av relationer mellan en mängd olika positioner. Den sociala världen består av sådana fält, på vilka olika typer av kapital är verksamma. Grupper på fälten existerar genom relationerna till varandra, genom likheter och olikheter varandra emellan. En särskild position är således aldrig isolerad från andra positioner. Snarare definieras varje position utifrån andra positioner (Bourdieu, 2005:104). I kapitlet "The field of cultural production" i Lee Morrisseys bok *Debating the canon* beskriver Bourdieu något han kallar "the literary or artistic field":

The literary or artistic field is a field of forces, but it is also a field of struggles tending to transform or conserve this field of forces. The network of objective relations between positions subtends and orients the strategies which the occupants of the different positions implement in their struggles to defend or improve their positions (i.e. their position-takings), strategies which depend for their force and form on the position each agent occupies in the power relations [*rapports de force*] (Bourdieu, 2005:104).

Olika krafter utövar alltså en kamp på det litterära fältet, en beskrivning som inte är helt olik Blooms (även om de båda författarna har helt olika utgångspunkter; Bloom intar en position där verks estetiska värde är avgörande för vilken status de har, medan Bourdieu talar om positioner på ett litterärt fält utan att blanda in estetiskt värde). Det blir också tydligt att positionerna står i olika maktförhållanden (power relations) till varandra.

Det intressanta i sammanhanget är att fält undergår ständig förändring. Ett fält är inte statiskt. Detta innebär att innebörden eller meningen hos ett verk kan förändras, även då det *i sig själv* inte förändras:

The meaning of a work (artistic, literary, philosophical, etc.) changes automatically with each change in the field within which it is situated for the spectator or reader (Bourdieu, 2005:104).

Meningen hos ett verk förändras i och med att förändringar sker på det litterära fältet. Detta innebär inte bara att kanoniserade verks mening kan förändras, utan att deras innebörd är helt underställd vad som händer på det litterära fältet. Det är här inte den språkliga meningen som avses, utan meningen i betydelsen hur verket uppfattas, betraktas eller tolkas. Om än ett verk förblir identiskt, förändras dess mening, enligt Bourdieu. Man får anta att poängen är att visa hur avgörande positionen på det litterära fältet är för hur ett verk eller en författare uppfattas.

Det torde vara detta som oroar Folkpartiet. Så stora förändringar har skett i relationerna mellan positioner på det litterära fältet, att verk som *borde* ha en viss ställning, en viss position, har mist sin tillbörliga plats. Vad Folkpartiet gjort är att ge sig in i den kamp som ständigt försiggår på det litterära fältet. Frågan är om Folkpartiets ambitioner är nog för att påverka det komplicerade

nätverk av positioner som det litterära fältet är, så att man uppnår önskad effekt.

5.1.3 Allmänt erkända verk och författare

Man kan närma sig en definition av kanon, genom att säga att den litterära kanon är ”den allmänt erkända gruppen av viktiga författare och verk” (Svedjedal, 2002:93). Att ett verk är allmänt erkänt kan betyda något annat än att det innehar vissa estetiska värden. Det ena motsäger visserligen inte det andra:

A) Verket X av författaren Y är allmänt erkänt.

B) Verket X av författaren Y innehar vissa estetiska värden.

A och B betyder olika saker, men de är inte oförenliga. Bägge kan vara sanna samtidigt, men A måste inte vara sant för att B ska vara det, eller tvärt om.

Det anmärkningsvärda är att definitionen verkar tillåta andra uppfattningar än att den kanoniserade litteraturen är estetiskt värdefull, samt att de kanoniserade verken nått sin ställning på grund av just dessa värden. Ett allmänt erkänt verk kan ju exempelvis ha fått sin ställning genom att grupper med kulturell makt varit intresserade av att verket ska ha en sådan ställning. Detta är en hållning som Stein Haugom Olsen argumenterat mot i sin artikel ”The canon and artistic failure” (Haugom Olsen, 2001). Haugom Olsens diskussion får ett visst utrymme längre fram.

Anmärkningsvärt i sammanhanget är något som Horace Engdahl skriver om i sin artikel i Bergstens bok, nämligen att värdering förr var betydligt viktigare inom litteraturstudier, än vad det är idag (Engdahl, 2002:210). Man *sökte* upprätta eller upprätthålla en hierarki, liksom den jag ovan beskrivit.

Lee Morrisseys bok *Debating the canon* inleds med ett kapitel i vilket termen litterär kanon undergår en viss analys, samt en grundlig historisk genomgång. Morrissey beskriver hur innehållet i frågan om vad college-studenter bör lära sig blivit kontroversiell och mycket omdebatterad. I debatten har inte minst figurerat det som Morrissey beskriver på följande vis: ”the list of major works of ”Western Civilization,” sometimes called ”The Great Books,” and sometimes thought to constitute “The Canon”” (Morrissey, 2005:1). Uppenbarligen är det inte sin egen uppfattning om kanon som Morrissey beskriver. Men det står alldeles klart att det som kallas kanon kan betraktas som starkt värdeladdat. Det förefaller befogat att undra vari värdet ligger. Inte minst är frågan om av vilken natur dessa eventuella värden är, intressant.

5.2 Kanon, enligt Folkpartiet

Som jag tidigare poängterat, är denna korta överblick givetvis inte komplett. Det lär finnas många olika sätt att se på kanon som inte presenterats här. Av

utrymmesskäl använder jag mig dock av detta underlag för att undersöka var Folkpartiet står.

Från början måste man skilja på två olika frågeställningar: A) Vad *betyder* termen kanon, enligt folkpartiet och B) vad *bör ingå* i kanon.

5.2.1 Kanon som något föränderligt och försvarbart

Kanon förefaller i Folkpartiets ögon vara något som kan undergå förändring. Förändringarna kan ske i positiv eller negativ riktning. Det står också klart att dessa förändringar inte står bortom människors makt och inverkan. Kanon *går* att påverka. Verk som *borde* ingå, alltså verk som tillhör kulturarvet, kan falla bort (förlora sin ställning). Kort sagt kan det bli så att de verk som *bör* läsas inte läses. Dessa verk plats kan emellertid med framgång försvaras. Om så inte vore fallet skulle det vara meningslöst att lägga fram det aktuella förslaget, annat än för att manifesteras en åsikt utan hopp om att den ska utöva något verkligt inflytande. Jag utgår från att detta inte är Folkpartiets övertygelse.

Hela det politiska förslaget tycks handla om att försvara något som är hotat, eller snarare något som redan gått förlorat, en förlust som dock inte är oreparerbar. Man beskriver exempelvis hur ”begreppen bildning och allmänbildning har förlorat sin innebörd inom litteraturens område” (http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ImportantArea___20462.aspx). Här utgår jag från att kanon är nära kopplat till dessa båda begrepp, alltså bildning samt allmänbildning. Jag försöker tydliggöra min tolkning av vad som gått förlorat, men som också kan räddas:

De viktiga författarna läses inte, eller de läsas endast av en viss del av befolkningen. Bekantskapen med de viktigaste författarna hålls inte längre för viktig (obligatorisk läsning av särskilda verk har ersatts av utdrag). Detta är negativa förändringar. Men de viktigaste författarnas ställning kan återupprättas. Detta kan åstadkommas genom att man gör läsning av deras verk obligatorisk i landets gymnasieskolor.

Det ska här sägas att partiet inte skriver detta explicit i sitt förslag. I själva verket handlar förslaget inte explicit om olika författares ställning. Men då man använder sig av begreppet kanon, måste ändå denna parameter vägas in, och ovanstående kursiverade text, är i mina ögon en relevant läsning av Folkpartiets förslag.

Vad jag vill visa med detta är att idén om odödlighet torde falla utanför deras definition, så vida man inte antar en definition av odödlig som något i stil med ”vars inneboende värde är oförgängligt”. Detta är en *möjlig* tolkning, men jag anser mig inte ha starka skäl att hålla den för den rimligaste. Min tolkning är alltså att författare och verk kan förlora sin ställning, men de kan också återvinna den.

Då man beskriver innehållet i kanon som ”våra viktigaste författare”, uttrycker man samtidigt, om än implicit, att det även finns oviktiga författare, eller åtminstone mindre viktiga författare. Onekligen innebär detta att Folkpartiet utgår från att litteratur är hierarkiskt ordnad. De verk som befinner sig högt uppe i hierarkin får man anta är de som ingår i kanon.

En möjlig tolkning av Folkpartiets förslag är att kanon helt enkelt kan definieras som *det som bör läsas* (i det aktuella fallet möjligen *det som bör läsas av*

svenskar). Detta förskjuter problemet, man får helt enkelt undersöka vad som bör läsas. Jag inleder nästa avsnitt med en undersökning av just detta.

5.2.2 Vad bör läsas, och varför?

Om man gör den tolkning som jag ovan beskrivit, d.v.s. att kanon är det som bör läsas, verkar det nödvändigt att undersöka de konkreta exempel som Folkpartiet faktiskt givit och vilka jag återgivit tidigare i uppsatsen. Bland annat nämner Cecilia Wikström Bellmans epistlar, och *Nils Holgersons underbara resa genom Sverige* av Selma Lagerlöf. Om detta är det sätt på vilket Folkpartiet vill definiera kanon, blir en helt annat fråga intressant, nämligen *varför* just dessa verk, bör läsas. I detta scenario måste partiet, för att bibehålla koherens med sitt förslag, svara att det skulle främja social sammanhållning, underlätta för människor att inkluderas i "den kulturella gemenskapen", samt att det skulle motverka kulturella och sociala klassklyftor.

Då Folkpartiet inte skriver något explicit om estetiskt värde, utan endast hänvisar till kulturarv och gemensamma kulturella referensramar som motiv till införandet av en kanon, är det svårt att säga något om vilket estetiskt värde partiet anser att de verk som bör vara obligatorisk läsning har. Jag har fastslagit att litteraturen enligt partiet är hierarkiskt ordnad, men jag har inte undersökt vad som avgör olika verks specifika plats i denna hierarki.

Utgångspunkten är att alla medborgare ska ha gemensamma kulturella referensramar. Vad dessa referensramar ska innehålla är inte irrelevant, det står också klart. Kulturarvet omskrivs som något man kan hamna utanför, eller som man kan undgå att "ha del i", och som något "resten av samhället delar"

(http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ImportantArea___20462.aspx). Det är detta att vissa människor inte har del i kulturarvet man vill motverka. Om "resten av samhället" utgör en majoritet, följer det att det är en minoritet som inte har del i kulturarvet.

Den avgörande frågan i sammanhanget låter sig inte formuleras på ett mindre konkret sätt än följande: vilken litteratur ingår i det gemensamma kulturarvet?

5.3 Vad gör att ett verk ingår i kanon?

I följande två avsnitt kommer jag att presentera två olika hållningar gällande vad som gör att verk kanoniserar, samt beskriva Harold Blooms sätt att se på kanonisering.

5.3.1 Perspektiv på kanonisering

Bägge hållningarna utgår från att det är särskilda egenskaper hos verken som gett dem kanonisk ställning. Av vilken natur dessa egenskaper är råder det oenighet kring. Enligt den ena hållningen är egenskaperna av estetiskt värdefull karaktär. Att författaren X fortfarande läses 200 år efter sin död,

medan författaren Y *inte* läses 200 år efter sin död, beror på att X:s verk håller högre estetisk kvalitet än Y. X:s verk är estetiskt sett värdefullare än Ys. För att jämförelsen ska vara intressant utgår vi också från att X och Y är verksamma under samma tid och behandlar samma ämne. Litteraturvetaren Stein Haugom Olsen har drivit denna tes (att det är estetiska kvaliteter som gör att verk blir kanoniserade) i sin artikel ”The canon and artistic failure” (Haugom Olsen, 2001).

Den andra hållningen medger att verkens egenskaper spelar avgörande roll för huruvida de plockas upp i kanon eller inte. Den medger även att det kan handla om egenskaper vilka kan betecknas som kvaliteter. Men kanoniserade verk bär INTE på kvaliteter som *ensamma* kan svara för att verken läses i flera hundra år. Istället handlar det om att kvaliteterna av privilegierade samhällsklasser betraktas som lämpliga eller önskvärda i ett litterärt verk. Att författaren X fortfarande läses 200 år efter sin död, medan författaren Y *inte* läses 200 år efter sin död, beror på att X:s verk förmedlar sådant som ligger i de kulturellt sett mäktiga samhällsklassernas intresse, medan Ys verk inte förmedlar sådant, eller rent av förmedlar sådant som det ligger i dessa samhällsklassers intresse att dölja.

5.3.2 Bloom om egenskaper hos kanoniska verk

Harold Bloom, författare till *Den västerländska kanon*, beskriver kanoniserade diktare som diktare² vilka har auktoritativ ställning inom en viss kultur. Vad som gjort diktarna kanoniska är särskilda egenskaper. Bloom är tydlig med att hans erfarenhet är att estetiska värden, eller ”det estetiskt värdefulla” (Bloom, 2000: 11), är en realitet, och inte endast en uppfattning eller en filosofisk hållning. Bloom frågar sig vad de kanoniserade verken har gemensamt. Jag återger här en del av vad han kommer fram till:

Svaret har i flertalet fall visat sig vara deras [diktarens och verkets] sällsamhet, en verksam originalitet som antingen inte kan omvandlas, eller som omvandlar oss till den grad att vi upphör att uppfatta den som sällsam ... När man läser ett kanoniskt verk för första gången är det en främling man möter, något trolskt och häpnadsväckande snarare än förväntningar som inte kommer på skam. Läser man dem med öppet sinne konstaterar man att det enda *Den gudomliga komedin*, *Det förlorade paradiset*, andra delen av *Faust*, *Hadsji Murat*, *Peer Gynt*, *Ulysses* och *Canto general* har gemensamt är sin trolskhet, sin förmåga att få en att känna sig underlig till mods i sitt eget hem (Bloom, 2000:13).

Bloom menar alltså att det är en sorts sällsamhet, eller kanske snarare förmågan att i läsaren ingjuta en känsla av sällsamhet, en känsla av främlingskap, som gör att verk kanoniserar. De kan behandla helt olika ämnen och teman, men detta har de gemensamt.

Anmärkningsvärt är att Bloom i citatet ovan beskriver det estetiskt värdefulla med hjälp av naturliga omdömen, alltså omdömen som är empiriska. Det verkar, åtminstone enligt Bloom själv, vara möjligt att empiriskt undersöka om ett verk är kapabelt att försätta en läsare (som läser verket med öppet sinne för första gången) i ett tillstånd av sällsamhet, eller om verket

² ”Diktare” används här i betydelsen ”författare”. ”Dikt” har också en vidare betydelse än bara lyrik, ordet innefattar exempelvis romaner och noveller.

saknar denna förmåga. Kanoniserade verks minsta gemensamma nämnare är helt enkelt naturliga egenskaper.

Sällsamheten träder fram för läsaren, då denna läser verket för första gången, samt läser med öppet sinne. På så sätt verkar Bloom komma undan en möjlig kritik. Om jag *inte* upplever denna sällsamhet då jag läser Kafka eller Goethe, är inte detta ett bevis på att Blooms teori är felaktig. Jag har helt enkelt inte läst med öppet sinne. Givetvis står frågan om det verkligen är omöjligt att inte gripas av denna sällsamma känsla, trots att man läser med öppet sinne, obesvarad. Bloom ger i högre grad uttryck för en uppfattning än han ger argument för den.

Liksom i andra fall då man framhåller förekomsten av objektiva värden, är det på sin plats att undra hur det kommer sig att människors uppfattningar går isär så mycket som de gör. På den frågan svarar Bloom att det är praktiskt möjligt att känna igen estetiska värden, "...men det är inte möjligt att vidarebefordra det till dem som inte har förmågan att uppfatta sådant som andra människor förnimmer eller inser just genom det estetiska" (Bloom, 2000:29).

Emellertid menar Bloom att kanon är en konstruktion, vilken kan dekonstrueras. Medlen finns till hands, men det betyder inte att verken inte är objektiva goda. I detta sammanhang hänvisar han till författaren Frank Kermode (jag återger samma citat som Bloom använder):

En kanon, som upphäver skillnaden mellan kunskap och omdöme, som ska medverka till att något lever vidare och som är gjord så att den ska motstå tidens härjningar men inte den rationella analysens ingrepp, kan naturligtvis dekonstrueras; tycker man att det bör gå att klara sig utan en sådan konstruktion är det troligt att man kommer på hur man ska gå till väga för att jämna den med marken. Dess försvar kan inte längre vara en centralt placerad institutions åtagande; den kan inte längre förekomma som ett obligatoriskt inslag på schemat, låt vara att det är svårt att inse hur den akademiska institutionens normala verksamhet, inklusive nyrekryteringen, ska kunna klara sig utan den (Bloom, 2000:14).

Man kan alltså "montera ner" den konstruktion som kanon är. Vad Bloom, Kermode och Folkpartiet har gemensamt är uppfattningen att detta är vad som håller på att hända (alternativt redan har hänt), samt att detta är av ondo. I någon mån delar åtminstone Bloom och Folkpartiet också ett hopp om en vändning.

En intressant fråga i sammanhanget är *vem* den "man" (som pronomen), om vilken Kermode talar, är. I vems makt står det att dekonstruera kanon? Av utrymmesskäl tvingas jag emellertid lämna denna fråga därhän.

6. En svensk litteraturkanon – granskning av Folkpartiets argument

I detta kapitel går jag åter igenom de argument som jag tidigare presenterat, denna gång för att granska deras beviskraft, d.v.s. hållbarhet och relevans gentemot tesen. Det ska redan här stå klart att värdering i argumentationsanalytiska sammanhang på många sätt rymmer moment av subjektivitet. Som Björnsson, Kihlbom, Tersman och Ullholm i sin bok påpekar erbjuder inte argumentationsanalysen som metod ett sätt ”att mekaniskt avgöra giltigheten hos argumentationer” (Björnsson, Kihlbom, Tersman och Ullholm, 1994:51). Däremot kan den värderande analysen hjälpa oss att *ta ställning* till argumentationen.

Som jag tidigare påpekat har andra argument än dem jag mejslat ut ur förslaget figurerat i bland annat debattartiklar. Samma argument som de jag här återgivit har också återgivits med andra formuleringar än mina, av debattörer som ställt sig kritiska till Folkpartiets förslag. Exempelvis skriver Stefan Jonsson i en artikel i DN att Folkpartiets förslag har en utbildningspolitisk aspekt: ”att stärka litteraturens ställning i skolan” samt en integrationspolitisk: ”att hjälpa invandrare in i det svenska samhället” (Jonsson, 2006). Det är i denna del jag låter argument från andra håll än Folkpartiet komma fram.

6.1 Språkkunskaper

Låt oss ånyo titta på det första argument samt dess premiss:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Goda språkkunskaper är viktiga för den sociala gemenskapen.

Premiss: Införandet av en kanon skulle ge goda språkkunskaper.

Här är oklart vari den sociala gemenskapen, vilken man betraktar som värdefull, består. Kanske kan man ha anledning att anta att det handlar om en social gemenskap i vilken alla som talar svenska ingår. Men frågan är om någon sådan gemenskap verkligen existerar. Att jag och en annan person talar svenska, är det ett tillräckligt kriterium som räcker för att vi ska ingå i en *social* gemenskap? Är det ett nödvändigt kriterium? Alla som talar engelska, ingår de också i en social gemenskap? Denna fråga är intressant i sammanhanget då den handlar om Folkpartiets möjligheter att uppnå önskad effekt. Det verkar ologiskt att försöka inkludera människor i en gemenskap som inte existerar.

Kärnfrågorna måste dock, för att de ska vara i enlighet med den argumentationsanalytiska modellen, formuleras på följande sätt:

A) Hur sannolikt är det att goda språkkunskaper är viktiga för den sociala gemenskapen?

B) Anta att sannolikheten (i fråga A) är hög, visar det att en kanon bör införas?

Fråga A rör hållbarheten hos argumentet gentemot tesen. Fråga B rör relevansen. Om man på fråga A svarar att sannolikheten är hög, och på fråga B svarar jakande, då har man goda skäl att ställa sig bakom tesen.

Samma typ av frågor måste ställas för att kontrollera beviskraften hos premissen:

A) Hur sannolikt är det att införandet av en kanon skulle främja språkkunskaperna?

B) Anta att sannolikheten (i fråga A) är hög, visar det att en kanon bör införas?

Fråga B måste besvaras jakande, om man anser att social gemenskap av det slag som Folkpartiet skriver om, är av godo. Om man besvarar fråga B jakande, och på fråga A svarar att sannolikheten är hög, då har man goda skäl att ställa sig bakom tesen.

Hur ska man då veta vad man har för skäl att svara jakande eller nekande, respektive huruvida sannolikheten i fråga A är hög eller låg? Här kommer ett subjektivt moment in i bilden. Hur man besvarar de frågor jag ovan presenterat är helt beroende av ens förkunskaper, vad man har för relation till ämnet, och liknande. Vad jag i det närmaste kommer att göra är att på ett så neutralt sätt som möjligt, och utifrån vad jag har tillgång till (i form av kunskap och material) ta upp olika bemötanden för att granska Folkpartiets argumentation. Det är inte i alla fall jag kommer att presentera frågor som ovan för att granska hållbarhet och relevans, utan nöjer mig med att göra detta där det verkar motiverat för att läsaren ska förstå tankegångarna.

Frågorna som rör premissen är antagligen av större betydelse för argumentets beviskraft, än frågorna som direkt rör argumentet. Det är nämligen de förstnämnda som undersöker hur utfallet skulle bli. Skulle Folkpartiet uppnå önskad effekt? En *möjlig* men inte nödvändig premiss (vilken inte syns i premissmängden) är att det är just de författare som ingår i kulturarvet som är mest lämpade för att främja språkkunskaper. Det vore dock märkligt om, ifall Folkpartiet ville nå sina mål på effektivast möjliga sätt, man föreslog författare vars verk *inte* var bäst skickade att främja elevers språkkunskaper. Om det fanns andra verk som skulle utveckla elevers språkkunskaper mer, vore det ju att göra sig själv en björntjänst att inte föreslå dessa som obligatorisk läsning. Därför får man nästan anta att man utgår från att just Tranströmers dikter och Bellmans epistlar m.m. är de mest lämpade texterna att lära sig svenska språket via.

6.2 Kulturarv, social sammanhållning och gemensamma referensramar

Låt oss så granska den första delen av det andra argumentet:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Det är viktigt att ha del i det gemensamma kulturarvet³.

Argument för ovanstående argument: Ett gemensamt kulturarv är viktigt för den sociala sammanhållningen.

Premiss: Införandet av en kanon skulle ge människor del i kulturarvet, och därigenom främja den sociala sammanhållningen.

Utan att direkt formulera frågor ämnade att granska hållbarhet och relevans går jag vidare med den andra delen av argument:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Att inte ha del i det gemensamma kulturarvet skapar onödiga sociala klyftor.

Premiss: Införandet av en kanon skulle ge människor del i kulturarvet, och därigenom motverka skapandet av onödiga sociala klyftor.

Här förutsätter man att ett utanförskap ligger till grund för sociala klyftor, samt att ett införande av en kanon skulle motverka dessa klyftor. Man poängterar emellertid att det handlar om klyftor vi är på *väg att återinföra*. Utanförskapet gäller ett gemensamt kulturarv.

För att kontrollera beviskraften, ställer jag samma typ av frågor som tidigare:

A) Hur sannolikt är det att det att inte ha del i det gemensamma kulturarvet skapar onödiga sociala klyftor?

B) Anta att sannolikheten (i fråga A) är hög, visar det att en kanon bör införas?

På samma sätt som vid granskandet av föregående argument, gäller att om man på fråga A svarar att sannolikheten är hög, samt svarar jakande på fråga B är det sannolikt att man ställer sig bakom tesen.

Premissen måste undergå samma granskning:

A) Hur sannolikt är det att införandet av en kanon skulle ge människor del i kulturarvet, och därigenom motverka sociala klyftor?

B) Anta att sannolikheten (i fråga A) är hög, visar det att en kanon bör införas?

³ Här får man utgå från att Folkpartiet menar att kulturarvet innefattar mer än litteratur. Antagligen menar man i enlighet med detta att läsning av litteratur som tillhör kulturarvet ger en viss inblick i detsamma. Man får även förutsätta att detta räcker till för att skapa social sammanhållning.

6.2.1. Kritik från Stefan Jonsson

Här kan man väga in en aspekt som inte syns i Folkpartiets argumentation. Stefan Jonsson beskriver i sin artikel "Världen bortom Folkpartiet" i Dagens Nyheter. hur Folkpartiet, som genom en "baktanke", också tänker sig att invandrarbarn ska lära sig svenska värden och koder. Jonsson hänvisar till en annan debattartikel i vilken Cecilia Wikström skriver som följer:

För att alla, och särskilt skolelever, skall få del av den svenska litteraturen bör en "kanon" av de viktigaste verken inom svensk litteratur tas fram. Det skulle ge en klar signal om vikten av att ta del av det gemensamma språket och litteraturen (Wikström, 2006).

Jonsson läser Wikströms artikel sålunda:

Med litteraturens hjälp skulle invandrarbarnen få en klar signal, som det hetta. Om vad? Om vikten av att lära sig svenska språket och svenska värden och koder [...] Kanonförslaget och flera andra fp-utspel utgår ifrån att stat och myndigheter ska bedöma, belöna och bestraffa individer på grundval av deras kulturella ursprung och deras benägenhet att tillägna sig svensk kultur (Jonsson, 2006).

Jonssons läsning och slutsatser skulle kunna få stöd från Bourdieu. Förmågan att tillgodogöra sig "kultur" (med vilket jag här avser de verk som Folkpartiet nämnt som förslag, och som jag nämnt tidigare) är helt beroende av ens tillgång till vissa specifika koder. Det verkar uppenbart att vissa elever kommer att ha större tillgång till de aktuella koderna än andra. Jonssons bedömning är att tillgången till koderna kommer att vara kopplade till "kulturellt ursprung" samt "benägenheten att tillägna sig svensk kultur". Han menar vidare att Folkpartiet talar om en "svensk identitet", vilken är en vanföreställning:

[...] ingen kan säga vem som är riktigt svensk. Ingen kan lägga fast den svenska identiteten. I likhet med landets kanon är denna identitet en pågående process (Jonsson, 2006).

Det intressanta är att problematiken som Jonsson beskriver i sin artikel är precis den som Folkpartiet vill komma åt med sitt förslag. I samma artikel som Jonsson refererar till skriver Cecilia Wikström om orättvisan i att "i dagens skola klarar sig barn med svenska föräldrar bättre än invandrarbarn eller barn i hem utan studietradition". Vad Jonsson attackerar måste alltså vara Folkpartiets förslag till metod, d.v.s. införandet av en litteraturkanon. Hans resonemang siktar mot hållbarheten hos premissen om att införandet av en litteraturkanon skulle ge människor del i det gemensamma kulturarvet och därigenom motverka sociala klyftor. Han menar att sannolikheten att detta stämmer är låg.

Folkpartiet kan här invända att vad man än gör i skolan kommer vissa ha bättre tillgång till de koder som krävs, än andra. Problemet förskjuts då till att handla om vem som ska prioriteras, eller vilken typ av förkunskaper som ska premieras. Jag återkommer till denna problematik i kapitel 8.

Jonsson ger vidare ett eget förslag på hur man bättre förmedlar kanoniserad litteratur till elever än att staten tillhandahåller en lista över obligatorisk läsning:

Ett bättre alternativ vore att höja lärarnas status och förbättra deras utbildning, så att de med kunnsighet och entusiasm kan förmedla den kanon som finns. För vi har ju redan en litteraturkanon. Den står i litteraturhistorier och antologier, och den diskuteras och förnyas ständigt av författare, forskare, kritiker och lärare (Jonsson, 2006).

Vad Jonsson här berör är lärarprofessionen i relation till Folkpartiets förslag, ett ämne jag kommer ta upp närmare i delen om ämnets utbildningsvetenskapliga relevans.

6.2.2 Kritik från Renny Christopher⁴

Medan Stefan Jonssons kritik riktar sig mot vad han uppfattar som främlingsfientlighet, skulle den amerikanska litteraturprofessorn Renny Christophers kapitel *Cultural borders* i John Albertis bok *The canon in the classroom* (Christopher, 1995:45-55) kunna användas som en kritik riktad mot uppfattningen att man på ett enkelt sätt kan använda kanon för att inkludera människor i en social gemenskap, eller minska sociala klyftor. Christopher driver tesen att kanon verkar för att hålla dem utanför, som traditionellt har hållits utanför (Christopher, 1995:51).

Till att börja med anammar Christopher en uppfattning av collegeexamen som ett certifikat, vilket visar att man tillhör medelklassen, en uppfattning med vilken Christopher refererar till Jake Ryan och Charles Sackrey i *Strangers in paradise: Academics from the workingclass*. Med denna utgångspunkt vill Christofer undersöka arbetarklasslitteraturens plats i kanon, och även vilken plats denna litteratur har i utbildningen.

Christofer beskriver hur olika elever med olika familjeförhållanden uppfattar arbetarlitteratur⁵. Vid läsning av Carolyn Chutes *The Beans of Egypt, Maine* i klasser där majoriteten av eleverna har medelklassbakgrund, kommer många elever ha mycket svårt att identifiera sig med huvudkaraktärerna. Istället kommer man att identifiera sig med huvudkaraktärernas grannar, på grund av att de inte lever under fattiga förhållanden, vilket huvudkaraktärerna gör. Medelklasseleverna upplever också något som Christopher beskriver som en sorts

⁴ Resonemanget i detta avsnitt är starkt beroende av utgångspunkten att det är viktigt att kunna identifiera sig med karaktärer och situationer i litterära verk. Inte minst gäller detta för synen på undervisning. Denna hållning är inte allena rådande. Denna utgångspunkt är begränsande för argumentet, men det förtjänar fortfarande utrymme då det utgör ett relevant inlägg.

⁵ Christofer använder i sitt exempel boken *The Beans of Egypt, Maine* av Carolyn Chute. Christofer beskriver den som en roman vilken "violates the conventions of the bourgeois novel in several ways, not the least of which is that it present the lifes of non-upwardly-mobile poor people" (Christopher, 1995:51). Vidare förs ett resonemang om huruvida romanen som litteraturform är "bourgeois" och om det i så fall kan finnas något som en arbetarklassroman. Detta resonemang faller emellertid utanför ämnet för uppsatsen, och jag lämnar det därför därhän. Vad som däremot är av vikt för förståelsen av Christophers poäng är en viss kännedom om de olika karaktärerna i Chutes bok. Jag återger Christophers beskrivning: "[...] Beal Bean, one of the main characters, is killed by the police. Beal has been injured at work; he has a splinter in his eye which has caused the eye to swell shut. He and Earlene, his wife, can't afford medical care, and with Beal out of work, also can't afford food for thier baby, whose hunger cries run through the section. Beal takes his rifle and attempts to go hunting (poaching, for which his cousin Reuben is serving time) for food, but beeing too sick, he fails. It is Beal who is transformed into meat by the police when he takes a few shots at the house of the affluent new neighbors across the street" (Christopher, 1995:47).

skyldighet (guilt). De kände sig obekväma, de var inte i en sådan position att de kunde kritisera romanen (Christopher, 1995:49).

Christopher menar att denna typ av läsning kan användas på ett sätt som är för medelklasselever utvecklande. Den slutsats som är mest relevant för det aktuella ämnet, är att privilegierade elever hamnar i en situation som normalt tillfaller arbetarklasselever:

One working-class student in this class, Mardi, told me that for the first time, she felt able to "just talk about the books," because they intersected with her life. In classes where the books came from a middle-class milieu, she felt it necessary to talk about her own experience in order to connect with the material, for which she often "got slammed" [...] it revealed in a very clear way one more of the many hidden disadvantages working-class students face in the university (Christopher, 1995:49).

Christopher gör vidare en koppling till sin egen upplevelse av kanoniserad litteratur under sin skolgång. Hon menar att hon på grund av sin arbetarklassbakgrund inte kunde identifiera sig med "Hawthorne, Melville, Emerson, Thoreau and Whitman" (Christopher, 1995:50). Det är tydligt att Christopher menar att identifikationen med böcker är helt beroende av läsarens klassmässiga bakgrund. Hon beskriver hur hennes elev Mardi upplever att hon ofta blev utestängd från det material man tog del av i klassrummet, just på grund av sin klassbakgrund. Christopher själv beskriver att det inte var förrän hon kom i kontakt med *Ruth Hall*⁶ av Fanny Fern som hon kunde identifiera sig med, eller ens förstå, en roman. Vidare drar författaren vissa slutsatser av detta, beträffande kanon:

What reading that novel did was make me intensely regret my earlier brushes with the canon. It showed me clearly how the canon operates to keep out those who have traditionally been kept out. This is one of the ways in which the canon is a self-perpetuating system. Works from outside the canon thus may disrupt the system by allowing into the circle of readers people like me and my student Mardi, people who are supposed to be excluded (Christopher, 1995:51).

Här är det också tydligt att Christopher utgår från att kanon är ett system som är *till för*, alltså ska verka för, och är konstruerad i det syftet, att exkludera vissa. Jag tolkar här Christophers text som att det är ur kretsen av läsare (the circle of readers) människor exkluderas.

Att ge kanoniserade verk ökat utrymme i skolan kommer att *exkludera* människor från "kulturella referensramar" eller "kulturell gemenskap", om man får tro Christopher. De sociala klyftorna *hålls uppe* av just kanon, menar författaren. Man hjälper de som redan har tillgång till referenssystemet, medan man stänger ute de som saknar tillgång till referenssystemet. Hållningen backas upp av en undersökning av collegestudenters läsning.

⁶ Christopher beskriver bokens huvudkaraktär som "not a working-class woman, nonetheless she was cast into the world of labor, and the novel was written from the inside of that experience" (Alberti 1995:51).

6.2.3 Stein Haugom Olsens och Willie van Peers invändningar mot Christophers kritik

Jag har tidigare nämnt litteraturvetaren Stein Haugom Olsen, och hans artikel ”The canon and artistic failure”, i vilken han driver tesen att det är mer sannolikt att det är särskilda kvaliteter i texter som gör att de fortsätter läsas, i stället för att det skulle vara kulturellt privilegierade klassers förtjänst att de inte faller i glömska (Haugom Olsen, 2001:266f). I sin artikel använder han sig främst av romanen *Ednor Whitlock* av författaren Hugh MacColl, som exempel på ett verk som inte blivit kanoniserat, och där det är tydligt att kanoniseringen inte uteblivit på grund av att verket varit obekvämt för de privilegierade klasserna: ”Nor can it be argued that MacColl’s novels were marginalized or silenced because they attempted to ‘undercut establishment interests’ or ‘subvert the ideologies that support them’” (Haugom Olsen, 2001:267). Därefter ger han en mängd exempel på hur *Ednor Whitlock* håller låg artistisk klass (det finns inget fokus på huvudkaraktärens emotioner då dessa är relevanta, bakgrundsinformationen brister, klichéartade beskrivningar dominerar o.s.v.) (Haugom Olsen, 2001:271).

Willie van Peer driver i sin artikel ”Canon formation: Ideology or aesthetic quality?” samma tes som Haugom Olsen (van Peer, 1996:97). I sitt exempel jämför han Shakespeare och Arthur Brooke, vilka var ungefär samtida. De verk som jämförs är Brookes *The Tragicall Historye of Romeus and Juliet* (1562) och det verk, vars tema Shakespeare tog från Brooke, nämligen *Romeo and Juliet* (1593/4). van Peer visar hur Brookes ”version” av berättelsen i mycket högre grad än Shakespeares, ger uttryck för den rådande moralen, den moral som det torde vara i de styrande samhällsklassernas intresse att försvara. Vidare menar han att Shakespeares *Romeo and Juliet* ifrågasätter den rådande moralen:

[...] Shakespeare’s play shows us a utopian outlook on sexual relations between women and men, without stifling constraints of a rigid social order. Brooke is a moralist, demanding absolute adaptation of the individual to the prevailing social conditions, however arbitrary these may be, without critique, without reflection. I venture that it is precisely this utopian vision on love which has assured both the survival of Shakespeare’s text and the obscurity of Brooke’s (van Peer, 1996:104).

van Peer menar vidare att det krävs av en litterär text att de idéer som kommer till uttryck däri, inte är helt och hållet bundna till en viss tid, utan överskrider den historiska situationen, för att den ska ha någon chans att försätta läsas.

Haugom Olsens och Willie van Peers argument måste sägas ta sikte på den del av Christophers argument som handlar om att kanon *konstrueras i syfte att hålla vissa människor utanför*. Emellertid kan man, vad gäller Haugom Olsens kritik, fortfarande anta att exkluderingen blir ett resultat, osagt att det handlar om ett önskat eller oönskat sådant, av att en viss typ av verk⁷ vinner kanonisk ställning.

⁷ Det är givetvis problematiskt att säga att ”en viss typ av verk” blir kanoniserade. Kanon kan antagligen inte sägas vara så enhetlig. Däremot finns det mycken kritik mot kanon, inte minst från feministiskt håll, som utgår från att det är främst vita, europeiska män som tillhör denna (Bergsten, 2002:149).

6.2.4 Kort om feministisk kritik

Från feministiskt håll har kritik riktats mot kanon, som i likhet med de argument jag ovan presenterat tar sikte på exkludering. Lisbeth Larsson skriver i "Feministisk litteraturkritik i omvandling" i Bergstens bok *Litteraturvetenskap – en inledning* om Judith Fetterleys uppfattning av kanon. Fetterley skriver 1978 om "den kanon av manliga texter, som [...] tvingar den kvinnliga läsaren "att delta i en erfarenhet som hon själv uttryckligen är exkluderad från"" (Larsson, 2002:116).

Undgår då inte Folkpartiets förslag denna kritik i och med att Selma Lagerlöf och Kerstin Ekman skulle kunna vara med på listan över de obligatoriska böckerna? Detta är naturligtvis problematiskt. Är en generalisering som säger att kvinnor lättare identifierar sig med texter som är skrivna av kvinnor, verkligen motiverad? Om detta råder delade meningar. Jag går inte in på en djupare diskussion.

Risken finns att fördelningen mellan kvinnliga och manliga författare på listan över obligatorisk litteratur blir asymmetrisk. Denna kritik utgår från en potentialitet hos förslaget; utfallet *kan* bli till kvinnliga författares nackdel. Vad finns det då för fog att befara ett sådant utfall, respektive stöd för att ett sådant utfall inte är att befara? Frågan skulle kunna vara objekt för en helt egen uppsats. Jag nöjer mig här med att beskriva några underfrågor som följer med den jag i detta stycke presenterat.

1. Om Folkpartiet har intresse av att verka för jämställdhet, har man här möjlighet att göra det, i och med att man kan påverka vad elever läser i skolan. Detta antagande förutsätter att man kan styra vilken bild av män och kvinnor samt manlighet och kvinnlighet som presenteras, samt att detta har ett stort inflytande på eleverna. 2. Vidare måste man ta med i beräkningen, att oavsett vad Folkpartiet har för ambitioner beträffande jämställdhet, är det inte säkert att de man anlitar för att utforma listan över obligatorisk litteratur delar dessa ambitioner. Mer precist: Det verkar visserligen rimligt att både Folkpartiet och dem partiet tänker sig att man ska anlita för att konstruera denna lista vill verka *för* jämställdhet. Vad som inte är lika säkert är att man delar uppfattningar beträffande vilka metoder som är de bästa. 3. Man kan anta att Folkpartiet utgår från att lärare använder sig av kanonlistan på ett sätt som främjar jämställdheten, då läroplanen säger att bland annat "jämställdhet mellan kvinnor och män [...] är de värden som skolan ska gestalta och förmedla" (Lpf94:3). Det finns exempelvis författare som menar att det är bra att använda kanon i klassrummet, om än den inte är "politisk korrekt"⁸. Oavsett vilka värden som gestaltas i ett litterärt verk, finns alltid möjligheten att kritiskt granska verket utifrån alla möjliga teorier och perspektiv.

Om något av dessa antaganden är riktigt är det fortfarande anmärkningsvärt att man inte på något sätt nämner dem. Det ger intrycket av att man inte anser att ett genusperspektiv är relevant i sammanhanget. Med detta korta kapitel (som inte på något sätt ger genusperspektiv sitt rättmätiga utrymme i debatten) hoppas jag att jag visat att problematiken, hur man än förhåller sig till den, är signifikant.

⁸ Med "politisk korrekt" menar jag här att ge uttryck för, eller förmedla de värden som skolan ska förmedla. Att ett verk inte är politisk korrekt menar jag att det ger uttryck för, eller förmedlar värden som strider mot de värden som ska förmedlas.

6.3 Försämrad läsförmåga, behov av särskilt stöd, minskat läsintresse

Vi betraktar så det tredje och sista argumentet:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Sedan man avskaffade litteraturkanon, den obligatoriska läsningen i skolan, har en rad negativa trender beträffande ungdomars läs och skrivförmåga, samt ungdomars läsintresse, blivit märkbara.

Premiss: Införandet av en kanon skulle vända dessa negativa trender.

Granskningen av beviskraften kan formuleras så här:

A) Hur stor är sannolikheten att en rad negativa trender beträffande ungdomars läs och skrivförmåga, samt ungdomars läsintresse, blivit märkbara sedan man avskaffade litteraturkanon?

B) Anta att sannolikheten (i fråga A) är hög, visar det att en kanon bör införas?

Fråga A är här formulerad så att den undersöker vad som faktiskt hänt, och därmed står den i enighet med formuleringen av argumentet. Jag upplever att denna formulering är den mest korrekta. Men man får här anta att de negativa trenderna uppstått som ett *resultat* av kanons avskaffande, vilket jag också berört tidigare. Att fundera över sannolikheten hos detta är givetvis också berättigat.

En premiss är att alla elever förutsätts ha samma behov, nämligen behovet av att vara del i kulturarvet. Således har alla elever samma behov beträffande läsning av kanoniserad litteratur, då detta är nyckeln till att få del i kulturarvet. Det är visserligen orättvist att tolk Folkpartiets förslag som att de menar att denna läsning är allena saliggörande. Men det är anmärkningsvärt att man förhåller sig till elevers olika behov på det sätt man gör.

Man kan vidare fråga sig hur man ser på behovet av att definiera sig själv *mot* vissa kulturella företeelser. En person kan exempelvis se det som en viktig del i sin identitet att *inte* läsa det som tillhör kulturarvet. Ett avståndstagande, helt enkelt. Det verkar som om Folkpartiet eftersträvar att göra ett sådant avståndstagande omöjligt, eller i praktiken så svårt som möjligt för människor att göra. Frågan är om detta är motiverat. Varför är det just de människor som vill definiera sig själva gentemot, eller "bort från" kulturarvet, och ta avstånd från just det, som ska motverkas? För att behålla koherens med argumentationen måste Folkpartiet här svara något i stil med att sådana avståndstaganden motverkar social sammanhållning. Det problematiska i detta är att människor kanske *vill* stå utanför den sociala gemenskap som Folkpartiet avser. Att motverka denna typ av val verkar, i samma anda som Platon på sin tid, vara att uttrycka att man vet vad människor behöver, i högre grad än vad människorna själv vet det.

7. Förslagets utbildningsvetenskapliga och didaktiska relevans

Folkpartiets förslag riktar sig direkt mot skolans verksamhet, och har direkt koppling till lärares praktiska yrkesutövande. Här finns många olika infallsvinklar. Man kan exempelvis utgå från samma typ av undersökning som föreligger i denna uppsats, alltså argumentationsanalys, men granska förslaget från rent utbildningsvetenskaplig horisont. Det skulle vara möjligt att leta rent empiriskt material för hur utfall i liknande fall blivit. I Danmark har man exempelvis infört en explicit kulturkanon, där verk från många olika områden fastställs som tillhörande kanon, exempelvis litterära verk och konstverk.

Jag kommer att gå vidare med att undersöka förslaget ur några olika perspektiv. Det första perspektivet har med professionalism att göra. Det andra perspektivet är en undersökning av Folkpartiets syn på lärande.

7.1 Motstridigheter i lärares uppdrag

Stefan Jonsson tangerar i sin artikel vidare hur förslaget emottagits av svensklärare, nämligen som en ”omyndighetsförklaring” (Jonsson, 2006). Man tycker alltså att Folkpartiet uttrycker att lärare själva antingen inte är kapabla att avgöra vilken litteratur som är lämplig att läsa, alternativt att man må vara kapabla, men att det inte är ens uppgift som svensklärare på gymnasiet att bedöma vad som är lämplig läsning. Detta är intressant ur ett professionalistiskt perspektiv. Frågan är vad som faller på lärarens lott, och vad som faller på samhällets.

Colnerud och Granström skriver i sin bok *Respekt för läraryrket* om hur samhället definierar den uppgift som tillfaller lärare (Colnerud & Granström, 2002:33). I sammanhanget lyfter man fram likheter och skillnader skolor emellan. Lektionsinnehåll och lektionernas utformning kan vara väldigt lika på skolor, som i övrigt är väldigt olika. Författarna poängterar vidare att denna likriktning, alltså att kunskapsinhämtningen är mycket likartad på alla skolor, ligger till grund för den låga nivå av variationer i kunskaper hos elever i Sverige jämfört med elever i andra länder⁹. Om man ser detta som allmänbildning, och förutsätter att kunskapen gäller bland annat svenskämnet, är detta helt i linje med Folkpartiets ambition och övertygelse. Att alla gör samma sak i skolan främjar en hög allmänbildningsnivå, eller mer specifikt - att alla läser samma böcker ger en låg kunskapsvariation beträffande litteratur.

Vad författarna själva beskriver som det fördelaktiga med en enhetligt utformad verksamhet är att den ”leder till eftersträvarsvärda kunskapsmål” (Colnerud & Granström, 2002:33). Emellertid finns här också problem: beställningen från samhället innehåller motstridigheter. Med hänvisning till Åke Isling skriver man:

⁹ Författarna beskriver inte om det är kvaliteten hos eller mängden av kunskaper som avses.

[...] dels ska skolan verka för en jämlik socialisation (ge alla elever samma möjlighet till utbildning), dels effektuera en ojämlig kvalificering (sortera genom betygsättning) (Colnerud & Granström, 2002:33).

Den kritik som jag tidigare presenterat (framför allt Jonsson, även Christopher) skulle kunna sägas ta fasta på följande: Folkpartiet ser inte hur de med sitt förslag ger uttryck för precis den motstridighet som Isling presenterar. Man vill verka för en jämlik socialisation. Men man tar inte någon hänsyn till vilka olika förutsättningar för kvalifikation som förekommer hos eleverna. Oavsett vilka förkunskaper som ger ett försprång om förslaget realiserar måste man fråga sig om de är rättvisa. Denna problematik återkommer jag till i kapitel 8.

Det är emellertid inte säkert att Folkpartiet ser denna motstridighet som ett problem. Man kan ta det som en självklarhet att alla inte kommer att ha samma möjligheter att prestera bra, fastän skolan måste ha som målsättning att erbjuda samma möjligheter till alla.

7.2 Lärande som ett sociokulturellt fenomen

Folkpartiets förslag handlar om en förändring som bör ske i skolan. Alla sådana förslag är relevanta ur vad man skulle kunna kalla ett lärandeperspektiv. Vad säger Folkpartiet, med sitt förslag, om lärande? Det kan tyckas orättvist att försöka läsa ut något just detta i ett förslag som inte alls syftar till att säga något om lärande. Men faktum är att förslaget är högst intressant ur detta perspektiv, då man tydligt ger uttryck för en viss kunskapssyn. Huruvida detta är medvetet eller omedvetet förtäljer inte förslaget.

Roger Säljö skriver i sin artikel "Föreställningar om lärande och tidsandan" *Kobran, nallen och majjen* om pedagogikens stora namn under 1800- och 1900-talet: Dewey, Bruner, Piaget och Vygotsky. De filosofiska/pedagogiska inriktningar som avlöste varandra var progressivism, behaviourism, konstruktivism samt något som kan kallas en sociokulturell inriktning (Säljö, 2003). Den sistnämnda inriktningen går ut på att inlärning präglas av den lärandes sociokulturella omgivning. Säljö beskriver exempelvis hur lärandet enligt denna hållning är "situerat":

Att lära är inte att tillägna sig generella färdigheter eller sätt att resonera, i varje fall är detta en otillräcklig beskrivning. Istället handlar lärande om att inse hur man agerar i en lokal och specifik praktik och att utveckla färdigheter som ofta kan vara mycket speciella. Synen på lärande som situerat illustrerades genom olika studier som visade hur människor kan lösa problem och hantera svåra uppgifter i en viss situation utan att nödvändigtvis kunna göra det i en annan.

[...]

Den bild som lanseras är att lärande är inte i första hand att inhämta information eller färdigheter, utan att få tillfälle att agera som deltagare i olika sociala praktiker, att få gå från att vara novis till att bli fullfjädrad medlem i en <community of practice> (Säljö, 2003:86).

Enligt Säljö har denna inriktning kommit att dominera, framför inriktningen att lärande är ett inhämtande av kunskap.

Folkpartiets förslag ger uttryck för en syn på lärande som stämmer överens med den sociokulturella inriktningen. (Det finns eventuellt drag även av behaviourism, i det att man vill effektuera en homogenisering genom utbildningen, alltså att införliva alla i de gemensamma kulturella referensramarna). Förutsättningen är att man betraktar hela Sverige som en "community of practice" i vilken man vill att alla ska ingå. Problemet här är huruvida Sverige som helhet kan betraktas som en sådan community of practice. Är Sverige i något avseende så enhetligt? Är det möjligt att göra ett helt lands befolkning till en sådan community of practice?

Om man ser lärande som kopplat till att delta i en community of practice, måste man också acceptera att en community of practice skapar sina egna regler, normer och värden. Det kan vara så att en community of practice kommer fram till att helt andra verk än de som Folkpartiet presenterar är betydligt bättre, och viktigare att ha kännedom om. Det kan exempelvis vara viktigare att känna till bröderna Daltons klumpigheter än stilistiken hos Tranströmer, beroende på vilken community of practice man söker ingå i. Möjligen skulle Folkpartiet kunna säga att oberoende av vilken community of practice man tillhör, är det viktigt att ha kunskap om vissa saker, exempelvis våra viktigaste författare. Mer generellt – oavsett vilken community of practice man ingår i är bildning viktigt. I bildning ingår exempelvis kännedom om "våra viktigaste författare". Här finns emellertid en tydligt problem, i det att man utgår från att människor ingår i olika grupper vilka skapar sina egna regler och värden, men att man samtidigt menar att alla grupper är underordnade vissa givna regler och värden.

8. Diskussion

I detta kapitel ger jag först en presentation av vad jag hittills gjort i uppsatsen, för att sedan diskutera vilka slutsatser som går att dra av vad som i föregående lagts fram.

8.1 En sammanfattning av föregående

Jag har i uppsatsen gjort följande:

- Givit en presentation av Folkpartiets förslag om införandet av ”En svensk litteraturkanon” i kursplanerna i svenska.
- Utläst vilka huvudmålen, alltså vad man främst, på lång sikt vill åstadkomma, med förslaget.
- Undersökt termen litteraturkanon, både i avseende av kanon och kanonisering.
- Analyserat hållbarhet och relevans hos argumenten och premisserna man använt för att underbygga tesen. Med hjälp av olika författares texter, vilka innehållit direkt eller indirekt kritik mot Folkpartiets förslag, har jag problematiserat förslaget.
- Försökt utläsa vilken syn på lärande som kommer till uttryck i Folkpartiets förslag, och därigenom visa på förslagets didaktiska relevans.

8.2 Slutsatser med utgångspunkt i föregående resonemang

Då jag nu går in på att diskutera vad jag hittills lagt fram, ska det stå klart att jag inte kommer att lägga fram några absoluta svar på frågan om Folkpartiets förslag är bra eller dåligt. Vad jag i det följande kommer göra är att visa vad man måste godta för att kunna acceptera förslaget som bra, eller som önskvärt genomföra.

Antagligen kan man förkasta Folkpartiets alla argument, i de versioner som jag presenterat dem, och samtidigt tycka att det är önskvärt att genomföra deras förslag, med grund i helt andra argument. För att diskussionen ska vara relevant måste jag emellertid utgå från de argument jag presenterat.

8.2.1 Språkkunskaper

Vi betraktar så det första argumentet:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Goda språkkunskaper är viktiga för den sociala gemenskapen.

Premiss: Införandet av en kanon skulle ge goda språkkunskaper.

För att kunna godta det första argumentet måste man först godta att införandet av en kanon skulle främja språkkunskaperna. Detta är ett något problematiskt påstående. Relevansen hos påståendet är synnerligen hög. Men beträffande hållbarheten, hade det varit till Folkpartiets fördel att kunna visa på något som stödde påståendet. Det enda man anför, och det inte ens explicit, är att språkkunskaperna blivit sämre sedan man avskaffade den obligatoriska läsningen av vissa specifika verk i skolan. Men man är inte tydliga med huruvida försämringarna skett som ett resultat av avskaffandet. Om man menar att så är fallet, är det fortfarande upp till Folkpartiet att bevisa detta. Åtminstone borde man ge något stöd för detta, samt för att ett återinförande skulle reparera den skada som är skedd.

Om man i detta läge accepterar premissen, återstår så argumentet. Är goda språkkunskaper viktiga för den sociala gemenskapen? Inte heller här anför man något stöd för påståendet. Vad man svarar på detta beror givetvis på vilken typ av gemenskap det gäller. I det aktuella fallet är det, åtminstone i vissa avseenden, kanske inte så troligt att människor skulle se sig som tillhörande samma sociala gemenskap bara för att man talar samma språk.

Om man med social gemenskap förstår bland annat arbetsmässig sysselsättning, kan man tolka partiets förslag på följande sätt:

Människor med dåliga språkkunskaper stängs ute från den sociala gemenskapen. Detta är ett problem. Problemet blir synligt bland annat i och med att människor med dåliga språkkunskaper har svårt att få arbete. En metod för att åtgärda problemet är att underlätta för människor att tillskansa sig goda språkkunskaper. Detta kan göras genom att införa en litteraturkanon i skolan.

Jag använder här något som Folkpartiet uttryckte under 2006 års valkampanj, nämligen att bättre språkkunskaper hos människor man kallade "invandrare" (jag förstår med detta människor som flyttat till Sverige från ett annat land) skulle ge dessa människor arbete. Detta förutsätter att de som är ansvariga för att problemet med etnisk diskriminering på arbetsmarknaden åtgärdas, är de som själva diskrimineras. Eller ett mer kontroversiellt sätt att säga samma sak: Det är invandrades eget fel att de diskrimineras på arbetsmarknaden. Det är starkt tveksamt om det verkligen är språkkunskaperna hos de diskriminerade som är det främsta problemet till diskriminering på arbetsmarknaden, eller på andra områden i samhället för den delen.

8.2.2 Kulturarv, social sammanhållning och gemensamma referensramar

Vi betraktar så det andra argumentets bägge delar:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Det är viktigt att ha del i det gemensamma kulturarvet.

Argument för ovanstående argument: Ett gemensamt kulturarv är viktigt för den sociala sammanhållningen.

Premiss: Införandet av en kanon skulle ge människor del i kulturarvet, och därigenom främja den sociala sammanhållningen.

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Att inte ha del i det gemensamma kulturarvet skapar onödiga sociala klyftor.

Premiss: Införandet av en kanon skulle ge människor del i kulturarvet, och därigenom motverka sociala klyftor.

För att kunna godta första delen av det andra argumentet, måste man hålla påståendet att införandet av en kanon skulle ge människor del i kulturarvet, och därigenom främja den sociala sammanhållningen. Relevansen är, liksom i föregående argument, högst relevant. Hur hållbart är det då? Samma problem föreligger - man anför inget stöd. Inget bevisar att införandet av obligatorisk läsning skulle ge människor del i kulturarvet.

Vidare ska vi se närmare på de olika argumenten som fördes fram av Jonsson, Christopher, Haugom Olsen och van Peer. Vi har två argument *mot* Folkpartiets förslag, ett som handlar om att elever kommer att privilegieras utifrån kulturell härkomst, och ett som handlar om att kanon verkar exkluderande och inte inkluderande, närmare bestämt bildas kanon för att hålla dem utanför som traditionellt sett hållits utanför. Vi har också sett kritik mot det sistnämnda argumentet; kanoniserade verk har ibland i högre grad ifrågasatt rådande normer och värderingar än verk som kommit till under samma tid och som behandlar samma ämne, och som inte vunnit kanonisk ställning. Alltså kan det inte vara så att de som besitter kulturell makt förmår kanonisera verk, och att de verk som kanoniserats alltid återspeglar de kulturellt mäktigas intressen.

Vilka av dessa argument är då starka? Haugom Olsen och van Peers inlägg är inte särskilt kraftfulla i sammanhanget. För det första: även om det inte är kulturellt mäktiga som förmår kanonisera verk, och om än de inte alltid återspeglar de kulturellt mäktigas intressen, kan både Janssons och Christophers argument (eller åtminstone det väsentliga i dem) fortfarande vara i kraft. Folkpartiet har föga att hoppas på från varken Haugom Olsen eller van Peer.

Däremot gäller samma avsaknad av bevis eller stöd för argumentet för Jansson som för Folkpartiet. Det är upp till läsaren att avgöra vilket som är sannolikt:

A) Införandet av en kanon kommer inte att premiera elever med särskilda förkunskaper (Folkpartiets hållning).

B) Införandet av en kanon kommer att premiera elever med särskilda förkunskaper (Jonssons hållning).

Här förutsätts att Folkpartiet ställer upp på Jonssons premiss att det är negativt att vissa ska premieras på grund av särskilda förkunskaper.

Folkpartiet kan här hävda, att vad man än företar sig i skolan kommer vissa elever ha förkunskaper som andra inte har, och därigenom premieras. Detta är sant. Men eftersom det nu är så, måste man, i rättvisans namn, fråga sig hur man kan *minimera* dessa försprång, eller åtminstone låta så många olika typer av försprång som möjligt, komma till sin rätt. Frågan är om man gör det med ett införande av obligatorisk läsning av Bellmans epistlar. Man kan tänka sig att med ett förverkligande av förslaget har vissa elever ett försprång, och det blir lärarens uppgift att se till att andra förkunskaper också kommer till sin rätt. Det är i så fall fortfarande intressant att fråga sig varför just de förkunskaper som i och med Folkpartiets förslag premieras ska vara understödda, eller ha sin privilegierade ställning garanterad, av staten, medan andra förkunskaper inte ska åtnjuta samma garanti.

8.2.3 Försämrad läsförmåga, behov av särskilt stöd, minskat läsintresse

Vi betraktar så det tredje och sista argumentet:

Tes: Man bör införa en litterär kanon, en lista över böcker som ska utgöra obligatorisk läsning, i kursplanerna i svenska.

Argument: Sedan man avskaffade litteraturkanon, den obligatoriska läsningen i skolan, har en rad negativa trender beträffande ungdomars läs och skrivförmåga, samt ungdomars läsintresse, blivit märkbara.

Premiss: Införandet av en kanon skulle vända dessa negativa trender.

Samma sak gäller för detta argument, man underbygger det inte med någon empiri, utan låter det svara för sig själv.

8.3 Avslutning

Detta kapitel kan sägas vara resultatet av den undersökning jag företagit mig. Syftet var att problematisera Folkpartiets förslag, och det är i detta kapitel som problematiseringen kommer fram i sin mest koncentrerade form. Då metoden oftast har formen av en argumentationsanalys består resultatet av en mer eller mindre sammanfattad beskrivning av vad man måste acceptera, i termer av argument och premisser, för att det ska vara rimligt att ställa sig bakom den tes som Folkpartiet driver.

Referenser

- Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (2003). *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergsten, Staffan (2002). *Litteraturvetenskap – en inledning*. Lund: Studentlitteratur.
- Björnsson, Gunnar, Kihlbom, Ulrik, Tersman, Folke & Ullholm, Anders (1994). *Argumentationsanalys*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bloom, Harold (2000). *Den västerländska kanon*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bourdieu, Pierre (1983). "The Field of Cultural Production, Or: The Economic World Reversed" i Morrissey, Lee (red.), *Debating the canon* (s. 103-110). New York: Palgrave Macmillan.
- Christopher, Renny (1995). "Cultural Borders: Working-Class Literature's Challenge to the Canon" i Alberti, John (red.), *The canon in the classroom* (s. 45-55). New York & London: Garland Publishing, INC.
- Colnerud, Gunnel & Granström, Kjell (2002). *Respekt för läraryrket*. Stockholm: Högskoleförlaget vid Lärarhögskolan i Stockholm.
- Cullhed, Anders, (2002). "Från dekonstruktion till nyhistoricism" i Bergsten, Staffan (red.), *Litteraturvetenskap – en inledning* (s. 143-158). Lund: Studentlitteratur.
- Engdahl, Horace (2002). "Att skriva om litteratur" i Bergsten, Staffan (red.), *Litteraturvetenskap – en inledning*, (s. 205-213). Lund: Studentlitteratur.
- Gerle, Elisabeth (2000). "Mångkulturalismer och skola?" Stockholm: Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet.
- Folkpartiet, <www.folkpartiet.se>
<http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ImportantArea_20462.aspx>
(2006-12-29)
- Haugom Olsen, Stein (1996) "The concept of a literary canon". *Annals for aesthetics*, Vol 36, 71-84.
- Haugom Olsen, Stein (2001). "The canon and artistic failure". *British Journal of Aesthetics*, Vol 41, No. 3, 261-278.
- Jonsson, Stefan (2006-08-26). "Världen bortom folkpartiet". *Dagens Nyheter*.
<<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=2502&a=568150>> (2006-12-29)
- Lpf 94 (1994): Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet. Skolverket.

- Larsson, Lisbeth (2002). "Feministisk litteraturkritik i förvandling" i Bergsten, Staffan (red.), *Litteraturvetenskap – en inledning*, (s. 115-127). Lund: Studentlitteratur.

- Morrissey, Lee (2005), "Introduction: "The Canon Brawl: Arguments over the Canon"" i Morrissey, Lee (red.), *Debating the canon* (s. 1-13). New York: Palgrave Macmillan.

- Olsson, Anders (2002). "Intertextualitet, komparation och reception" i Bergsten, Staffan (red.), *Litteraturvetenskap – en inledning* (s. 51-70). Lund: Studentlitteratur.

- Svedjedal, Johan (2002). "Litteratursociologi" i Bergsten, Staffan (red.), *Litteraturvetenskap – en inledning* (s. 81-98). Lund: Studentlitteratur.

- Säljö, Roger (2003). "Föreställningar om lärande och tidsandan" I Selander, Staffan (red.), *Kobran, nallen och majjen* (s. 71-89). Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

- van Peer, Willie (1996). "Canon formation: Ideology or aesthetic quality?". *British Journal of Aesthetics*, Vol 36, No. 2, 97-108.

- Wikström, Cecilia (2006-07-22). "Skapa svensk litteraturkanon". *Sydsvenska Dagbladet*.
<<http://sydsvenskan.se/opinion/aktuellafragor/article173686.ece>> (2006-12-29)

Bilaga 1.

Folkpartiets förslag

<http://www.folkpartiet.se/FPTemplates/ImportantArea_____20462.aspx>

Svensk litteratur som eget ämne på gymnasiet

En svensk litteraturkanon

Svenska är skolans viktigaste ämne. Goda svenskkunskaper är avgörande för elevernas möjlighet att klara allt annat skolarbete. Man måste behärska svenska språket i tal och skrift för att inte hamna utanför vår sociala gemenskap.

Ett gemensamt kulturarv är viktigt för social sammanhållning. Kulturarvet skapar gemensamma referensramar. Om inte alla elever får lära känna våra viktigaste författare, kommer de som vuxna att stå utanför den kulturella gemenskapen. Att inte ha del av det gemensamma kulturarvet som resten av samhället delar, skapar onödiga sociala klyftor. Vi är på väg att återinföra de kulturella och sociala klassklyftor som vi arbetade hela första halvan av 1900-talet för att avskaffa.

För oss är därför nedrustningen av svenskämnet obegriplig. Svenska elevers läsförmåga har försämrats sedan början av nittioalet. Mer än var tredje elev i årskurs nio anses behöva särskilt stöd. Det är en tredubbling sedan 1995. Var femte elev som går ut grundskolan kan inte läsa och skriva ordentligt.

Ungdomar läser mindre i dag, i synnerhet har andelen pojkar som aldrig läser böcker för nöjes skull ökat. Eleverna lånar färre böcker på biblioteken än tidigare, samtidigt som antalet böcker och dagstidningar i hemmen har minskat. Fram till sextioalet hade den svenska skolan en litterär kanon, en samling verk ur den svenska litteraturen och världslitteraturen som var obligatorisk läsning. Sedan dess har läsning av litterära verk steg för steg ersatts av korta utdrag eller sammanfattningar i antologier. Begreppen bildning och allmänbildning har förlorat sin innebörd på litteraturens område.

Det är dags för en storsatsning på ämnet svenska och läsning. Folkpartiet vill att en litteraturkanon införs i kursplanerna i svenska.

Folkpartiet vill:

- Svenskans ska ges mer tid i skolan. Inför en läsa-skriva-räkna-garanti, ingen ska lämna lågstadiet utan att kunna läsa och skriva
- Återinför svensk litteratur som eget ämne på gymnasiet, med eget betyg.
- Inför en litterär kanon. Ingen ska behöva lämna skolan utan att ha kommit i kontakt med betydande svenskspråkiga författare och världslitteraturens stora verk.

Bilaga 2.

Debattartikel av Cecilia Wikström, publicerad i Sydsvenska Dagbladet 2006-07-22.

<<http://sydsvenskan.se/opinion/aktuellafragor/article173686.ece>>

"Skapa svensk litteraturkanon"

För att alla, och särskilt skolelever, skall få del av den svenska litteraturen bör en "kanon" av de viktigaste verken inom svensk litteratur tas fram. Det skulle ge en klar signal om vikten av att ta del av det gemensamma språket och litteraturen, skriver riksdagsledamoten Cecilia Wikström (fp).

En gemensam litterär bas, en så kallad litteraturkanon, skulle kunna ge verktyg för en fördjupad kulturpolitisk debatt, samtidigt som den skulle understryka betydelsen av en traditionell bildning där kunskap i svenska språket och den svenska litteraturen skulle inta högsätet.

Den som inte förmår att artikulera behov och känslor på ett sätt som vinner gehör och får acceptans hos omgivningen riskerar att hamna i utanförskap. De flesta svenskar lär sig svenska språket, värderingar och sociala koder i hemmet, medan andra helt måste förlita sig på att få dessa kunskaper i skolan.

Men på skolans område ser vi en tråkig utveckling vad gäller kärnämnet svenska. Var femte niondeklassare lämnar grundskolan utan att riktigt förstå en text på svenska och saknar förutsättningar att uttrycka sig i skrift. Det är djupt orättvist att konstatera att i dagens skola klarar sig barn med svenska föräldrar bättre än invandrabarn eller barn i hem utan studietradition.

Den som inte får möjlighet att lära sig en god svenska kommer att ha starkt begränsade förutsättningar att välja yrke och han eller hon kan också få svårigheter att delta i samhällslivet. Utan kunskaper i svenska är det hopplöst att söka jobb, kommunicera med myndigheter och ta del av viktig samhällsinformation. Det fanns en rättvisetanke bakom den traditionella bildningsskolan som prioriterade svenskan.

En offensiv satsning på att alla skall få del av den svenska litteraturen skulle kunna innebära att en "kanon" av de viktigaste verken inom svensk litteratur tas fram. En sådan kanon skulle innehålla exempelvis Bellmans epistlar, Lagerlöfs Nils Holgersson, Mobergs emigrantepos, Tomas Tranströmers dikter eller delar ur Kerstin Ekmans skönlitterära produktion.

Denna litteraturkanon skulle sända en klar signal om vikten av att ta del av det gemensamma språket och litteraturen. Det skulle också erbjuda en viktig vägledning till skolmyndigheter och kommuner att satsa på litteraturundervisning och kulturaktiviteter.

Den som fått en inblick i litteraturen kan efter att ha fått en inblick själv välja inriktning för fördjupning – eller utifrån eget ställningstagande en dag välja bort vidare läsning.

De tidigare borgerliga regeringarna 1976–1982 och 1991–1994 hade kulturen som ett prioriterat område. Detta valår behövs en rejäl resursförstärkning av kulturen. En sådan satsning är nödvändig, eftersom kulturen länge varit strukturellt underfinansierad. En rimlig målsättning för en borgerlig regering är att en procent av statsbudgeten öronmärks för kulturen.

Det nationella språket i Sverige är svenska, men svenska språket åtnjuter idag inte något legalt skydd. För fem månader sedan röstade riksdagen genom ett misstag vid voteringen för regeringens språkproposition, Bästa språket. I propositionen avstyrker regeringen förslaget om att legalisera svenskan eftersom det skulle uppfattas som stötande av invandrargrupper. Detta är givetvis struntprat. Kultur- och utbildningsminister Leif Pagrotsky har kallat partierna till samtal med statssekreteraren vid departementet. Därmed har man lagt frågan om svenska språkets ställning på is, åtminstone till efter valet.

CECILIA WIKSTRÖM

Bilaga 3.

Debattartikel av Stefan Jonsson, publicerad i Dagens Nyheter 2006-08-26.

<<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=2502&a=568150>>

Världen bortom folkpartiet

Litteraturen överlever nog folkpartiets famntag och skolan har drabbats av värre förändringar. Men klarar Sverige av ett parti som sorterar människor i kulturella fack? frågar Stefan Jonsson i sin slutreplik i debatten om fp:s förslag att införa en svensk litteraturkanon.

FOLKPARTIETS UTSPEL om att införa en svensk litteraturkanon tände sommarens debatt. Den har handlat om flera frågor: brister i svensk skola; litteraturens samhällsnytta; upplösningen av ett bildningsarv; klyftan mellan majoritet och minoriteter; förvandlingen av folkpartiet; samt kulturpolitikens uppgift.

Riksdagsledamoten Cecilia Wikström lanserade förslaget. Strax retirerade hon och hennes parti. De säger i dag: Det är väl inte fel att barnen läser god svensk litteratur i skolan? Självklart inte. Om detta är alla överens.

Hade Cecilia Wikström väckt debatt om hon föreslagit att eleverna ska läsa valda klassiker under sin skoltid?

Nej, det var baktanken som utlöste alarm. Med litteraturens hjälp skulle invandrarbarnen få en klar signal, som det hette. Om vad? Om vikten av att lära sig svenska språket och svenska värden och koder.

Så drog Wikström ett streck genom landet, stakade ut en gräns som klöv samhället itu: blott de är riktiga svenskar som behärskar riktig svenska och riktig svensk kultur. Wikström sade att hon önskade göra oss till ett folk som har ett gemensamt mål.

DET KAN SE UT som en ofarlig önskan. Men när orden kommer från en maktavare, och när maktavaren gör folkets enande till kulturpolitiskt mål för en ny regering ska man vara på sin vakt. Som jag skrev i min förra artikel: närhelst en politisk grupp har använt kulturen för att ena sin befolkning till ett folk med ett gemensamt mål, har resultatet blivit det motsatta, intolerans, rasism, lynchningar, upplopp, död.

Det innebär inte att jag jämför Wikström med folkmordsanstiftare. Ebba Witt-Brattström har fått det mesta om bakfoten. Eftersom hennes anklagelse är grov får jag repetera: jag skrev inte att införandet av en litteraturlista leder till inbördeskrig, inte heller att Wikström är som Pol Pot.

Däremot skrev jag att en liberal regim bör hålla sig för god att driva en kulturpolitik med målet att ena svenskarna till ett folk med en kultur. Ett sådant program förknippas med totalitära regimer. Vi ska snart se var fp befinner sig.

Först huvudfrågan. Ska staten bestämma vilken skönlitteratur som läses i svenska skolor?

ENLIGT FOLKPARTIET kan åtgärden lösa två problem. Det ena är utbildningspolitiskt: att stärka litteraturens ställning i skolan. Det andra integrationspolitiskt: att hjälpa invandrare in i det svenska samhället.

Märkligt nog har fp inte stött sina bägge påståenden med argument. De flesta som yttrat sig i debatten har konstaterat att det visserligen är viktigt att stärka litteraturen, men att en statlig läslista är fel metod.

Ett bättre alternativ vore att höja lärarnas status och förbättra deras utbildning, så att de med kunnighet och entusiasm kan förmedla den kanon som finns. För vi har ju redan en litteraturkanon. Den står i litteraturhistorier och antologier, och den diskuteras och förnyas ständigt av författare, forskare, kritiker och lärare.

Svensklärarkåren har med rätta uppfattat fp:s förslag som en omyndigförklaring.

Inte heller har fp gett några argument för att en litterär kanon skulle främja invandrarnas integration. Även här finns mer effektiva åtgärder. Viktigast är att motverka den diskriminering som invandrare möter i Sverige.

Ju mer man tänker på saken, desto mer befängd verkar tanken att en statlig läslista skulle kunna avhjälpa svenskännets brister och segregationen i dagens Sverige. Det är en skenåtgärd.

DE FLESTA INSER detta, även folkpartister och de övriga borgerliga partierna som avvisat förslaget. Ändå framhårdar fp-ledningen. Den har beställt en opinionsundersökning, som med sin vinklade fråga får ett vinklat svar: sextio procent av svenskarna säger sig vara positiva till en litterär kanon i skolan. I ett par andra kampanjer har fp låtit elever och lärare välja vilka böcker som ska med.

Här tillgriper fp en klassisk strategi. Tryter argumenten? Gå då till torget och elda opinion! Fp invänder att man gått demokratiskt till väga. Ett paradoxalt argument, som svarar mot ett paradoxalt tillvägagångssätt. Ena dagen säger fp att staten och de aderton ska utfärda obligatorisk läsning. Nästa dag låter man lärare och elever rösta fram vilka böcker de vill. Har inte fp förstått innebörden hos sitt eget förslag?

Kanon stammar från högre makt - Påven, Historien, Traditionen, Staten eller Nationen - och utgör alltid motsatsen till en folkomröstning.

Varför framhårdar fp? Jag hävdar att det beror på den där baktanken, viljan att signalera till främlingar och infödda att inget annat än svensk standard råder i landet. Min oro gäller alltså inte vad fp gör med litteraturen, som lyckligtvis kommer att överleva Lars Leijonborgs, Cecilia Wikströms, Jan Björklunds och Mauricio Rojas varma famntag.

MIN ORO GÄLLER inte ens skolan, som drabbats av långt värre förordningar. Min oro gäller detta: mitt i vårt politiska liv finns nu ett parti som sorterar människor i kulturella fack.

Kanonförslaget och flera andra fp-utspel utgår ifrån att stat och myndigheter ska bedöma, belöna och bestraffa individer på grundval av deras kulturella ursprung och deras benägenhet att tillägna sig svensk kultur.

Bortsett från ny demokrati och extremistiska småpartier har Sverige länge varit förskonat från sådana partier. Men med nya fp har vi fått ett parti som upphöjt den svenska identiteten till politikens överordnade mål och som vill använda den som sorteringsverktyg.

Fp:s valkampanj hamrar in budskapet: Språktest i svenska. Svensk kanon. Svensk skola världsbäst. Svensk gemenskap. Äntligen Nobelpris till Sverige. Stockholm åter Renast i Världen.

Tvetydiga budskap. I den mån världen syns i fp:s kampanj omtalas den som hotfull. Leijonborg och Rojas upplyser oss gärna om att kriminaliteten, kvinnoförtrycket, hederskulturerna och Usama bin Ladin stammar från utlandet.

Det var alltså ingen slump att fp lade fram förslaget om en stärkning av klassikerläsningen på ett sådant sätt att det klöv samhället i svenskar och främlingar. Man kan kalla partiets linje för en kulturalisering av politiken.

Linjen är gemensam för en brokig skara av konservativa eller nyrasistiska partier i dagens Europa. I snabb takt har fp definierat många samhällsproblem så att de framstår som kulturkonflikter.

Kriminaliteten, segregeringen av bostadsmarknaden, våldet mot kvinnor, arbetslösheten, brister i utbildningssystem och bidragssystem - detta beskrivs av dagens fp ofta som importerade problem orsakade av invandringen. Därför kan de bara lösas på två sätt. Sverigedemokraterna företräder den hårda linjen: invandrarna ska utvisas. Fp den mjukare: invandrarna ska assimilera sig, lära sig tala utan brytning, bete sig som riktiga svenskar eller i vart fall som duktiga invandrare.

Det är en omöjlig politik. För ingen kan säga vem som är riktigt svensk. Ingen kan lägga fast den svenska identiteten. I likhet med landets kanon är denna identitet en pågående process.

LARS LEIJONBORG har avfärdat kritiken mot sitt parti som kulturvänsterns sjuka påståenden. Jag avstår gärna från att diskutera vems tankar som är sjukast. Men anser verkligen Lars Leijonborg att kritik är ogiltig bara för att avsändaren råkar stå till vänster? I så fall är ju offentlig debatt meningslös, och den råa kampen får ta vid.

Jag ska bekänna. Min kritik motiveras av lojalitet med liberalismens arv. Faktum är att fp och kulturvännen har detta arv gemensamt, vilket också förklarar varför vänstern hör hemma i en liberal tidning som DN.

Jag talar om ett arv som dagens folkparti skändligen svikit: övertygelsen om allas jämlikhet oavsett hemland, börd, klass, kön och rang; den enskildes okränkbarhet; internationalismen; kritiken av överheten.

Fp var tills nyligen ett robust värn mot främlingsfientligheten. Det talade till folks bästa sidor. Nu är fp ett parti som ofta vädjar till det sämsta: den nationella självtillräckligheten, längtan efter auktoriteter, tron att hemmalaget är bäst. Goda politiker vet att för samhällets bästa motarbetar dessa lidelser.

Men dagens fp underblåser dem. Det lockar en viss sorts väljare. Det tycks också tilltala provinsialt lagda intellektuella: i en samtid då kunskap och litteratur inte längre erkänner några nationsgränser framstår deras plädering för det egna och deras nedlåtande avspisning av en kosmopolitiskt inriktad kultur- och utbildningspolitik som enbart beklämmande.

I ett av sina uttalanden framhöll Lars Leijonborg att Vilhelm Mobergs ut- och invandrarromaner har en given plats i svensk kanon. Sant. Men det är inte invandrarna som bör läsa boken - de vet vad den handlar om.

I handlingens mitt står en invandrarkvinna, Kristina från Duvemåla i Småland. Hon var sin tids ekonomiska flykting. Hon fann sig aldrig till rätta i den nya världen. Hon var helt ointresserad av Amerikas kultur, och läste enbart skrifter på hemspråket utgivna på små invandrarförlag i Chicago, Rock Island och Saint Paul.

Hon led när hon såg hur hennes barn växte upp och glömde hemlandets språk och seder. Hon lärde sig en smula blattengelska, men klarade inga språktest och saknade kvalifikationer för att ta körkort i engelska.

Av hemlängtan och brustet hjärta gick hon bort. Men hon skänkte sin nya nation allt hon hade.

Låt oss tänka på Kristina från Duvemåla när vi går och röstar. Sådana som hon får inte plats i Lars Leijonborgs land.

Stefan Jonsson